

Jagten på en fælles europæisk identitet

- om demokratisk legitimitet i Den Europæiske Union

Udarbejdet af: Sara Holm Petersen

Studium: Cand.ling.merc.
Fransk og Europæiske Studier

Vejleder: Kathrine Ravn Jørgensen

Institut for Internationale Kultur- og
Kommunikationsstudier

Copenhagen Business School

April 2010

Antal sider: 79,85 (143.727 typeenheder)

The Search for a Common European Identity

- Democratic legitimacy in the European Union

Abstract

It is broadly agreed that the democratic legitimacy of the *European Union* relies on the existence of a common European identity. There are, however, diverging opinions as to whether the basis of such an entity needs to be made up by cultural or political elements. By virtue of its legal foundation formed by the treaties, the European Union constitutes a community based on civil rights. Nevertheless, the support of European citizens to the community seems to be deteriorating and the apparent strengthening of distinct national and cultural identities is difficult to ignore. The question in this regard is whether the EU can continue to base itself around civil rights or whether a common cultural foundation is necessary?

This thesis compares the European Community with the *French political nation*, which is also based on civil rights. *Eric Hobsbawm's constructionist* approach to nations and national identities is founded on this conception of the nation, which constitutes the basis of the French national identity. To ensure the democratic legitimacy of the French nation state however, cultural elements were added to the political nation because cultural attachment proved crucial to the social cohesion of the society as anticipated by *Anthony D. Smith* in his *ethnosymbolic* approach. In contrast, the *German cultural nation* was based on an already existing German identity and the political element was added later on which makes Germany a prototype of a cultural nation state according to *Adrian Hastings' essentialist* approach. Thus, even though modern democratic nation states emerged in different ways, they are all based on political as well as cultural elements in order to ensure their democratic legitimacy.

Democracy is stated as a common European value in the Treaty of Lisbon which recently entered into force. However, there has been much debate about the Community's '*democratic deficit*' which is related to the restricted authority of the European Parliament, as well as to the lack of transparency in the institutional decision making.

Nevertheless, the solution - according to constructionist *Jürgen Habermas*, a proponent of *Constitutional Patriotism* - is for the EU to create a European-wide public sphere whose communicative arena of public opinion and will-formation embeds the democratic process, which is the essence of a common European political identity and that will eliminate all cultural differences and therefore ensure the democratic legitimacy of the Community. The EU has, however, effectively failed to create the necessary cross-national public discourse despite several attempts.

From an essentialist point of view, the lack of democratic legitimacy in the EU is in part due to the fact that the alleged 'universal' democratic values are interpreted differently in the European nation states according to the diverging national identities, which makes it hard to define the notion of democracy at the European level. A common European cultural identity therefore needs to be created in order for the EU to make up its democratic deficit. However, despite the numerous means of national identity-building introduced by the European Commission, currently it has still failed to create a common European cultural identity due to the absence of a collective European history and memories.

As a result the search for a common European identity continues.

Indholdsfortegnelse

THE SEARCH FOR A COMMON EUROPEAN IDENTITY	2
1. INDLEDNING	7
1.1. Problemstilling	8
1.2. Disposition	8
1.3. Metode, teori og afgrænsning	9
2. NATIONAL IDENTITET OG NATIONSDANNELSE	11
2.1. Konstrueret, etnisk baseret...	11
2.1.1. Forholdet mellem nationer og nationalisme	11
2.1.2. Nationers og nationalismens oprindelse	12
2.1.3. Nationalismens kilder	13
2.1.4. Etniske nationer og borgernationer	14
2.1.5. Nationalstatens fremtid	14
2.2. ... eller en kombination?	15
2.2.1. Forbindelse mellem prænationalistiske og moderne nationer	16
2.2.2. Forskellen på nationer og etniske fællesskaber	16
2.2.3. Nationsdannelse og genfortolkning	17
2.3. Videre brug af teorierne	18
3. TO NATIONSBEGREBER	20
3.1. Nationalstaternes dannelse	20
3.2. Det romantiske nationsbegreb	21
3.2.1. Herders nationalromantiske teori	21
3.3. Det republikanske nationsbegreb	22
3.3.1. Rousseaus tankegods	23
3.4. Borgernation versus kulturnation	24
3.4.1. Samfundets sammenhængskraft	24

3.4.2. Formelle og uformelle normer	25
3.4.3. Forfatningspatriotisme	25
3.5. Samspejlet mellem politik og kultur	26
4. SPROGETS ROLLE I DEN NATIONALE IDENTITETSDANNELSE	28
4.1. Den nationalromantiske identitetsdannelse	28
4.1.1. Herder og Fichte	28
4.1.2. Det splittede tyske samfund	29
4.2. Den republikanske nationale identitetsdannelse	30
4.2.1. Den tredje Republik	31
4.2.2. Kulturel nationalisering af franskmændene	31
4.3. Det komplekse nationsbegreb	33
5. DE FORSKELLIGE NATIONALE DEMOKRATISKE TRADITIONERS KONSEKVENSER FOR EU-SAMARBEJDET OG DETS LEGITIMITET	34
5.1. Demokrati og legitimitet	34
5.1.1. Demokrati og legitimitet i EU	35
5.1.2. Behovet for en fælles politisk kultur i EU	35
5.2. Magtens tredeling og domstolens rolle	36
5.2.1. EF-domstolens rolle i Metock-sagen og den danske reaktion	37
5.3. Nationale domstole og demokratiske traditioner	38
5.4. Nationale konstitutionelle tekster	39
5.4.1. Rettigheder i de nationale forfatninger	40
5.4.2. Kulturelle elementer i de nationale forfatninger	42
5.5. Forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer	45
5.5.1. Forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer i EU	46
5.6. EU-samarbejdets nuværende udformning	46
6. BORGERRETTIGHEDERNE SOM GRUNDLAG FOR EU	48
6.1. Diskussion om behovet for en fælles europæisk politisk kultur	48

Jagten på en fælles europæisk identitet

6.1.1. EU's demokratiske underskud	48
6.1.2. En europæisk forfatning	49
6.1.3. En fælles europæisk offentlighed	50
6.1.4. Habermas' borgerlige offentlighed	50
6.1.5. Den offentlige debat som bindeled mellem borgere og forfatning i EU	51
6.2. EU som borgernation	52
6.3. Offentlig debat i EU	52
6.3.1. EU's reformproces	53
6.3.2. Plan D	54
6.3.3. Nationale politikeres og mediers rolle i den offentlige debat	54
6.4. EU's bestræbelser på at øge samarbejdets demokratiske legitimitet	55
7. EUROPÆISK ELLER NATIONAL IDENTITET	57
7.1. En stadig snævrere sammenslutning	57
7.2. Nationale enheds- og identitetsskabende virkemidler i EU	58
7.2.1. Unionsborgerskabet	59
7.2.2. Symbolbrug	60
7.3. Jagten på en fælles europæisk identitet	61
7.3.1. Et fælles europæisk sprog	62
7.3.2. Baggrunden for Habermas' idéer	63
7.3.3. Den nødvendige kulturelle forankring	63
7.3.4. Den stadigt lange vej til en fælles europæisk identitet	64
8. KONKLUSION OG PERSPEKTIVERING	66
LITTERATUR	70
BILAG 1	75

1. Indledning

EU forsøgte i 2005 at få ratificeret sin "Traktat om en forfatning for Europa", bedre kendt som "Forfatningstraktaten", hvilket er et rammende udtryk for Unionens forvirring, eftersom den udgør en mellemting mellem et statsforbund og en forbundsstat. En forbundsstat er således en sammenslutning af flere delstater og har en *forfatning*, mens et statsforbund er sammensat af suveræne stater og bygger på en *traktat* mellem forbundets medlemmer.

Under EU's traktatlige reformproces, der i første omgang ledte op til udformningen af Forfatningstraktaten, opstod en lødig debat om, hvorvidt kristendommen skulle nævnes i præamblen til den nye tekst. Der var nemlig stor uenighed om, i hvilket omfang det var vigtigt at referere til det europæiske kulturelle fællesskab som grundlag for den europæiske integrationsproces, eller hvorvidt EU skulle etableres som en åben politisk ramme snarere end med et specifikt kulturelt indhold. Debatten resulterede i et kompromis i form af et mere neutralt udtryk, idet der i præamblerne til den kuldsejlede Forfatningstraktat såvel som i den nu gældende Lissabontraktat refereres til Europas "religiøse arv", uden at det bliver præciseret hvilken religion, der tænkes på.

EU's forvirring, som altså blandt andet kom til udtryk under reformprocessen og ved navngivelsen af Forfatningstraktaten, kan i et vist omfang forklares med de vidt forskellige nationsopfattelser, der eksisterer i de europæiske nationalstater. To af de mest magtfulde lande i EU, Tyskland og Frankrig, udgør nemlig klassiske eksempler på henholdsvis en kulturnation og en borgernation og vægter derfor begreberne kultur og politik vidt forskelligt. Ratificeringen af Forfatningstraktaten blev som bekendt opgivet, efter franskmændene og hollænderne stemte imod, og EU indledte sin tænkepause i juni 2005. To år senere mødtes EU's stats- og regeringschefer og blev enige om at udarbejde en ny traktat for EU, som fik navnet Lissabontraktaten. I præamblen til den for nyligt ikrafttrådte Lissabontraktat henvises der således til: *Europas kulturelle, religiøse og humanistiske arv, der er grundlaget for udviklingen af de universelle værdier: det enkelte menneskes ukrænkelige og umistelige rettigheder samt frihed, demokrati, lighed og retsstaten* (Folketingets EU-Oplysning, 2008, s. 18). EU udgør altså i kraft af det traktatlige grundlag et rettighedsfællesskab baseret på universelle værdier, hvilket, ifølge den konstruktivistiske nationalismetilgang, og dermed ifølge forfatningspatriotismens fortalere, er den form, samarbejdet skal have, hvis man vil sikre Unionens demokratiske legitimitet. Den forfatningspatriotiske tanke er nemlig, at når

borgerne slutter op om de samme demokratiske værdier, bliver alle kulturelle forskelle udlignet, og således opstår en fælles europæisk politisk identitet, som kan sikre sammenhængskraften og den demokratiske legitimitet.

De europæiske borgeres ringe opbakning til EU-samarbejdet, som blandt andet kommer til udtryk i den faldende deltagelse i valg til Europaparlamentet, vidner imidlertid om, at de nationale identiteter og dermed de kulturelle forskelle stadig er meget stærke. Demokrati i EU bliver således, ifølge den essentialistiske tilgang, tolket i en national kontekst, fordi der ikke eksisterer et europæisk folk, hvilket, ifølge en række essentialistiske teoretikere, er en forudsætning for eksistensen af en fælles europæisk politisk kultur.

Denne diskrepans mellem teori og praksis, der eksisterer i EU, øger i høj grad Unionens såkaldte demokratiske underskud og bremser således den europæiske integrationsproces. En undersøgelse og afklaring af disse modstridende kræfter og overbevisninger er således vigtig for det fremtidige samarbejde, da der blandt nationale politikere og teoretikere hersker stor uenighed om, hvilke tiltag der er væsentlige i jagten på en fælles europæisk identitet.

Derfor vil jeg i denne afhandling behandle nedenstående problemstilling.

1.1. Problemstilling

Hvorvidt kan Den Europæiske Union bygge på borgerrettighederne, eller hvorvidt er kulturen et nødvendigt grundlag?

For at kunne besvare denne problemstilling kræves en stillingtagen til nedenstående spørgsmål:

- 1. Hvordan tolkes de demokratiske værdier i de enkelte medlemslande?*
- 2. Hvordan sikres EU's demokratiske legitimitet bedst?*

1.2. Disposition

Indledningsvis vil kapitel to indeholde en komparativ fremstilling af forskellige tilgange til nationalisme og national identitet. Disse teorier vil udgøre grundlaget for resten af opgaven.

Dernæst vil jeg i kapitel tre og fire med udgangspunkt i den historiske dannelse af henholdsvis det franske og det tyske nationsbegreb og de nationale identiteter således omsætte teorien til praksis i en komparativ undersøgelse af den franske borgernation og den tyske kulturnation.

Efterfølgende vil jeg i kapitel fem foretage en komparativ analyse af forskellige demokratiopfattelser i den vestlige verden. Baseret herpå vil jeg derefter i kapitel seks og syv diskutere behovet og muligheden for en fælles europæisk politisk kultur, undersøge Kommissionens tiltag for at skabe en fælles europæisk identitet samt vurdere muligheden for at basere det europæiske samarbejde på borgerrettighederne.

Afslutningsvis vil jeg ud fra mine forudgående diskussioner og analyser besvare min problemstilling, konkludere og perspektivere.

1.3. Metode, teori og afgrænsning

Jeg har valgt at benytte Eric Hobsbawms konstruktivistiske nationalistetilgang overfor Adrian Hastings' moderat essentialistiske tilgang, fordi disse to teorier på de fleste områder udgør hinandens modsætninger. Hobsbawms fremstilling i *Nations and Nationalism Since 1780 – Programme, Myth, Reality* (1993) legemliggør hovedtrækkene af den konstruktivistiske tilgang, og Hastings' *The Construction of Nationhood – Ethnicity, Religion and Nationalism* (1997) er en systematisk kritik af Hobsbawms tilgang. Derfor er det nærliggende at basere en komparativ fremstilling af de to forskellige tilgange på disse to værker.

For at jeg kan forholde mig kritisk til begge teorier, har jeg inddraget Anthony D. Smiths etnosymbolske tilgang, som både kritiserer og tilslutter sig forskellige aspekter af begge teorier og således bygger bro mellem disse to radikale nationalistetilgange.

Fremstillingen af det teoretiske grundlag er ikke udtømmende men bliver foretaget i generelle vendinger. Dog er de vigtigste dele af tilgangene inddraget, mens specifikke detaljer og eksempler, som ikke er essentielle for helheden, er udeladt. Således er Smiths (2001) skelnen mellem perennialister og primordialister i denne sammenhæng irrelevant, og disse betegnelser indgår derfor i denne opgave under fællesbetegnelsen "essentialister".

Disse teorier, som udgør rammen om og grundlaget for afhandlingens efterfølgende analyser og diskussioner, vil blive omsat til praksis i en komparativ undersøgelse af dannelsen af henholdsvis den franske og den tyske nationalstat, af det romantiske og det republikanske

nationsbegreb samt af sprogets rolle i tilblivelsen af henholdsvis den tyske og den franske nationale identitet.

Formålet med den efterfølgende komparative analyse af forskellige demokratiopfattelser i den vestlige verden er at påvise, hvordan de demokratiske værdier bliver fortolket i en national kontekst. Analysen vil således være grundlag for den efterfølgende diskussion af nødvendigheden af en fælles politisk kultur i EU, som også vil være baseret på de førnævnte nationalismetilgange. Nationalismeteorierne, der som regel finder anvendelse i analyser af nationalstater, kan nemlig med fordel benyttes i analyser af det europæiske samarbejde på trods af, at EU ikke er en nationalstat. Jeg finder dette legitimt i og med, at EU's institutioner, især Kommissionen, har benyttet sig af en form for 'nationsbygning' (*nationbuilding*) på europæisk niveau i et forsøg på at skabe demokratisk legitimitet hos de overnationale organer, hvilket vil blive behandlet i kapitel syv.

På samme måde overfører Jürgen Habermas sin forfatningspatriotiske teori til EU, idet han mener, at EU kan bygge på borgerrettighederne. Habermas' konstruktivistiske tilgang vil blive fremstillet og sammenlignet med Dieter Grimms opfattelse, som tillægger den kulturelle forankring essentiel betydning, i en diskussion om behovet for en fælles politisk kultur i EU. Denne teoretiske diskussion vil blive empirisk underbygget med eksempler fra virkelighedens EU. Ligeledes vil jeg inddrage synspunkter fra teoretikere som Kasper Støvring, Øyvind Østerud, Ralf Pittelkow, Thomas Pedersen, Michael Böss og Cris Shore i min diskussion om muligheden for at skabe en fælles europæisk identitet for at gøre den så nuanceret som muligt.

2. National identitet og nationsdannelse

Der findes to grundlæggende nationalismetilgange. Den ene er *konstruktivismen*, som er en tilgang indenfor det modernistiske paradigme, og den anden er *essentialismen*, en såkaldt naturalistisk tilgang.

Grundlæggende er nationerne og de nationale identiteter, ifølge den konstruktivistiske tilgang, konstruerede produkter af industrialiseringen og modernismen, hvorimod de, ifølge den essentialistiske tilgang, har eksisteret langt tidligere men vågnede op og krævede selvbestemmelse og indflydelse på staten fra slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet i de fleste lande i Nord- og Vesteuropa.

Definitionerne af nationsbegrebet strækker sig således fra konstruktivisternes, som betoner de rent subjektive faktorer som holdninger, opfattelser og følelser, til essentialisternes, som lægger vægt på objektive faktorer såsom sprog, religion, traditioner, territorium og institutioner (Smith, 2001, s. 11).

2.1. Konstrueret, etnisk baseret...

En af de førende konstruktivistiske teoretikere er *Eric Hobsbawm*, som opfatter nationalisme som en rent moderne politisk bevægelse, hvis mål er skabelsen af territorialstater. Overfor Hobsbawm står *Adrian Hastings*, en indflydelsesrig moderat essentialistisk teoretiker, som kobler nationen sammen med etnicitet.

Disse to teoretikers opfattelse af og tilgange til begreberne nationalisme, nation og national identitet adskiller sig radikalt fra hinanden, især på 5 områder som vil blive behandlet nedenfor.

2.1.1. Forholdet mellem nationer og nationalisme

Ifølge Hobsbawm (1993, s. 14 – 19) er den moderne nation et produkt af nationalismen og den moderne stat, og den konstruktivistiske tilgang udelukker således eksistensen af prænationalistiske nationer. Nationen opfattes nemlig som et kunstprodukt, der kun giver mening, når den tilføres nationalismens ideologi.

Hastings (1997, s. 14 – 18) påviser derimod med empiriske eksempler fra England fra det 14. århundrede og frem, at der har været en bred kontinuitet af betydningen af ordet "nation".

Ifølge Hastings eksisterede nationer og nationalisme altså allerede i middelalderen, i og med at disse tidlige nationer udviste en tydelig og aktiv nationalisme, især når de var truede og i konflikter. Han mener ligeledes, at nationalismen er en partikularistisk bevægelse, og at det ikke er muligt at fremføre en generel nationalismeteori om selvbestemmelse. I modsætning til den konstruktivistiske tilgang er det altså Hastings' opfattelse, at nationer går forud for nationalisme.

2.1.2. Nationers og nationalismens oprindelse

Hobsbawm (1993, s. 18 - 20) definerer nationer som massefænomener, der bygger på politisk medborgerskab og borgerrettigheder, og nationerne og nationalismen som ideologi daterer han til Den franske Revolution, 1789. Den republikanske nationsopfattelse definerer nationen på samme måde, hvilket vil blive behandlet i denne afhandlings kapitel tre. Skabelsen af den nationale identitet og bevidsthed sker således, ifølge Hobsbawm, gennem "opfundne" traditioner og myter, der konstrueres bevidst af kulturelle ingeniører, idet de former symboler, ritualer, myter og historier efter de moderne massers behov. Disse "opfundne" traditioner udgør således en bevidst strategi for at sikre social stabilitet, integration og masseopbakning til den politiske elite i perioder med voldsomme sociale ændringer, der ellers ville have ført til social fragmentering og politisk uro. Nationerne er altså, ifølge Hobsbawm (Ibid., s. 90 - 92), moderne, konstruerede fællesskaber, som er skabt af konkurrerende eliter gennem bevidst social manipulation med det formål at tilsløre sociale modsætninger. Således benyttede for eksempel den politiske elite i Frankrig sproget til at skabe enhed og en national identitet i Den tredje Republik, hvilket vil blive behandlet i kapitel fire.

Hastings (1997, s. 11) kritiserer den konstruktivistiske tilgang for udelukkende at behandle den anden halvdel af nationalismens historie, som han betegner tiden efter 1789, hvor til modernisterne (heriblandt konstruktivisterne) daterer nationalismens opståen. Han benægter således den forbindelse mellem nationer, nationalisme og modernitet, som Hobsbawm mener, eksisterer, og han påviser visse især vesteuropæiske og først og fremmest britiske nationers identitet og kontinuitet fra deres præmoderne begyndelser til deres nuværende udformninger. Han hævder således, at disse førmoderne nationer blev skabt spontant og ikke under indflydelse af nationalistiske eller konkurrerende eliter (Ibid., s. 205),

hvilket vil blive eksemplificeret i denne afhandlings kapitel tre om den tyske nationalstats dannelse.

Hastings' (Ibid., s. 14) tese er, at etniske fællesskaber bliver til nationer, når de udvikler litterære sprog, hvilket allerede skete i det 15. århundrede i det meste af Europa. Sprogets rolle i dannelsen af den nationale identitet i Tyskland, som vil blive behandlet i kapitel fire, er et klart eksempel herpå. Herudover kan også ydre trusler have en betydelig effekt på nationsdannelsen (Ibid., s. 2 - 3), hvilket ligeledes vil blive eksemplificeret i kapitel fire om den nationale identitetsdannelse i både Tyskland og Frankrig.

2.1.3. Nationalismens kilder

For Hastings (Ibid., s. 4) er nationalismens hovedkilde religion, fordi han mener at religion er et integreret element i mange kulturer og i de fleste etniske fællesskaber. I Vesteuropa var det således, ifølge Hastings (Ibid., s. 179 og 205), nærmere betegnet kristendommen, som var medvirkende til at omdanne etniske fællesskaber til nationer, og han kritiserer derfor modernisterne for at overse religionens og Bibelens rolle i deres tilgang (Ibid., s. 12 - 13). Det er således hans opfattelse, at kristendommen og den kristne kirke spillede en stor social rolle i de vesteuropæiske nationer; gudstjenesterne blev nemlig holdt på modersmålet, og derved blev det universelle budskab, kirken prædikede, nationalt. Det grundlæggende budskab var, at enhver nation kunne være Guds udvalgte folk, hvis blot den var ægte og trofast mod kirken. Således voksede nationalismen frem og kom til udtryk både i den nationale identitet og i folkets ønske om mere medbestemmelse og indflydelse på staten (Ibid., s. 193 ff.).

Ligeledes bevirkede bibeloversættelser, at de nationale forskelle kom til udtryk i de forskellige nationale kirkelige sædvaner indenfor en fælles ramme, som bestod af kirkens enhed og universalitet. Konverteringen til kristendom sikrede således, ifølge Hastings (Ibid., s. 195 - 198), den nationale identitet i visse nationer, som allerede opstod i slutningen af det tredje århundrede. Grunden hertil var altså, at der blev skabt litteratur på de forskellige modersmål og dermed en idé om national enhed, hvilket fostrede ægte nationer, som var stærke nok til at kunne modstå adskillige politiske omvæltninger gennem flere århundreder.

Hobsbawm afviser derimod enhver forbindelse mellem massernes regionale, religiøse og sproglige bånd og moderne nationalisme. Han indrømmer imidlertid, at empirien har påvist adskillige eksempler på sprogligt og religiøst baserede nationale fællesskaber, men efter hans mening kan disse fællesskaber ikke betegnes som egentlige nationer, fordi *they had or have no*

necessary relation with the unit of territorial political organization which is a crucial criterion of what we understand as a 'nation' today (Hobsbawm, 1993, s. 47).

Ligesom andre modernister og konstruktivister mener Hobsbawm dermed, at etnisk nationalisme er en naturaliseret form for elitær opfindelse, og at det er en politisk version af "fiktiv etnicitet" (Smith, 2001, s. 99 – 100).

2.1.4. Etniske nationer og borgernationer

Når det kommer til spørgsmålet om etnisk nationalisme, er Hastings fuldstændig uenig med Hobsbawm og de andre konstruktivister i, at dette er en elitær opfindelse, og at etniske nationalismer må skelnes fra borgerlig-politiske nationalismer. Jürgen Habermas er derimod enig i Hobsbawms opfattelse, hvilket vil blive behandlet i denne afhandlings kapitel seks.

Det er Hastings' (1997, s. 173 – 174) opfattelse, at nationer er baserede på etnicitet og etnolingvistiske bånd, uanset hvor meget støtte en given nation har fået fra staten. Han mener derfor, ligesom andre essentialister, at det er forkert at skelne mellem "etniske" og "borger" - nationer og -nationalismer. Det er nemlig den fælles overbevisning om en enestående herkomst og historisk samhørighed, der giver nationen sin mobiliserende kraft, selvom nationen over tid kan overskride én given etnicitet og komme til at omfatte andre etniske fællesskaber indenfor et bredere politisk fællesskab. Denne opfattelse deles af teoretikere som Kasper Støvring, Dieter Grimm, Thomas Pedersen, Cris Shore og Michael Böss, hvis idéer vil blive diskuteret løbende i resten af denne afhandling.

En given nations kulturelle fællesskab betragtes altså generelt af essentialisterne som en fundamental forudsætning for udviklingen af en politisk identitet indenfor nationalstatens ramme i de fleste europæiske lande, og dermed bliver konstruktivisternes fastholdelse af en separation af henholdsvis kultur- og borgernation altså forkastet. Denne diskussion vil blive uddybet og eksemplificeret i denne afhandlings kapitel tre og fire, hvori henholdsvis det romantiske og det republikanske nationsbegreb vil indgå i en komparativ analyse. Ligeledes vil diskussionen blive overført til europæiske tilstande i kapitel syvs diskussion om muligheden for en fælles europæisk identitet.

2.1.5. Nationalstatens fremtid

Hobsbawm mener, som sagt, at nationer og nationale identiteter er rene konstruktioner og altså ikke rodfæstet i historien men derimod uløseligt bundet til moderniteten. Det er derfor

også hans opfattelse, at disse fænomener vil dø ud sammen med den moderne nationalstat. Dette argument indeholder den opfattelse, at nationalstaten har tabt sine vigtigste funktioner efter anden verdenskrig. Gennem de sidste to århundreder har kun få nationalstater nemlig udøvet ubegrænset suverænitæt, hvilket, ifølge Hobsbawm (1993, s. 181), er den vigtigste indikator for magt og sammenhæng. Ligeledes har nationalstaterne mistet mange af deres økonomiske funktioner, ligesom deres militære friheder er blevet begrænset. Således kan nationer, eftersom de, ifølge den konstruktivistiske tilgang, er blevet skabt, altså også blive opløst igen.

Nationalismen vil dog, ifølge Hobsbawm (Ibid., s. 191 - 192), ikke ophøre med at eksistere, men den vil komme til at spille en mindre, sekundær rolle. Nationalstaterne vil derimod kort sagt uddø som følge af globaliseringen, fordi de nu har fuldført deres opgave og derfor ikke længere er relevante (Ibid., s. 183 - 184). Habermas er enig i denne vurdering, hvilket kommer til udtryk i hans forfatningspatriotiske tilgang, som vil blive uddybet i kapitel fem og seks.

Set med essentialistiske øjne vil nationalstaterne fortsætte med at eksistere, bl.a. fordi de erhverver sig nye funktioner med henvisning til deres nationale karakter og borgernes velfærd. Det kan således hævdes, at statens funktioner og magt har ændret form og er gået fra at omfatte det økonomiske og militære område til det sociale og kulturelle og fra ydre suverænitæt til indre, indenrigspolitisk kontrol (Smith, 2001, s. 124 - 125).

Ifølge den essentialistiske tilgang er nationalstaternes fortsatte eksistens altså ikke truet, og det tyder endda på, at de nationale identiteter hele tiden bliver styrket, hvilket vil blive uddybet i kapitel syv i denne afhandling.

2.2. ... eller en kombination?

Som brobygger mellem de to mest radikale tilgange til nationalisme, den konstruktivistiske og den essentialistiske, her fremstillet ved henholdsvis Hobsbawms og Hastings synspunkter, findes en nyere, kulturel tilgang kaldet *etnosymbolisme*, som især *Anthony D. Smith* er fortaler for.

Grundlæggende er etnosymbolisterne enige med konstruktivisterne i, at den moderne nationalstat er et produkt af Den franske Revolution, men samtidig giver de essentialisterne ret i, at mange europæiske stater allerede i forvejen havde en national tradition med rødder i middelalderens kulturelle og etniske samfund.

Smith kritiserer især konstruktivisterne for at hævde, at herkomst og det førmoderne er irrelevante for skabelsen af national identitet i det moderne samfund. Han mener imidlertid, at svagheden ved den essentialistiske tilgang er, at kontinuiteten fra middelalderens nationer over romantikkens til nutidens tillægges for stor vægt.

Det, Smith (2001) tillægger størst betydning i sin egen etnosymbolske tilgang, er *genfortolkning*, altså at gamle symboler får nye betydninger, hvilket vil blive behandlet nedenfor i fremstillingen af hans tilgang sammenlignet med Hobsbawms og Hastings' idéer.

2.2.1. Forbindelse mellem prænationalistiske og moderne nationer

Smith giver konstruktivisterne ret i, at forskellen mellem den moderne verdens nationstype og tidligere kollektive, kulturelle identiteter er vigtig. Den grundlæggende forskel på moderne, nationalistisk baserede nationer og tidligere prænationalistiske nationer i middelalderen eller oldtiden er således, ifølge Smith (Ibid., s. 118), at førstnævnte er ideologisk baserede. De førmoderne nationer havde således ikke en ideologisk dagsorden eller standard, og deres nationalismer var rent partikularistiske. Der var altså ikke noget system af generelle idéer, som kunne anvendes universelt, hvilket også var grunden til, at deres nationalismer ikke kunne spredes.

Samtidig advarer han dog mod at skabe alt for stor adskillelse mellem disse "førmoderne fællesskaber" og "moderne nationer", fordi han i modsætning til Hobsbawm mener, at kontinuitet mellem disse ikke kan udelukkes (Ibid., s. 107 - 108). Han mener nemlig, at der findes beviser for, at både de tidlige nationer såvel som de folkelige nationalismer i det 20. århundrede har trukket på forudgående etniske bånd og følelser i deres bestræbelser på at opfylde behovet for folkelig "genklang" og "appel" (Ibid., s. 118 - 119).

2.2.2. Forskellen på nationer og etniske fællesskaber

Nationer har, ifølge Smith (Ibid., s. 10 - 15), ligesom etniske fællesskaber, fælles egenskaber som fælles navne, myter og erindringer. Nationer kan dog skelnes fra de etniske fællesskaber, fordi de ydermere har fælles rettigheder og pligter overfor medlemmerne samt en fælles økonomi. Ligeledes er en fælles offentlig kultur en nøgleegenskab for nationer, hvor de etniske fællesskaber kan nøjes med at have visse fælles kulturelle elementer, såsom sprog, religion, skikke eller fælles institutioner.

Smith (Ibid., s. 81) er som nævnt uenig med konstruktivistene i, at nationalfølelsen kan vækkes af rent politiske opfindelser, og han mener altså ikke, at nationen er en nyopfindelse, hvilket blandt andre Hobsbawm hævder. Tilstedeværelsen af et etnisk grundlag er nemlig altafgørende for moderne nationer ifølge Smith, fordi det etniske fællesskabs træk udgør de kulturelle byggesten for den senere nation, som udover det kulturelle fællesskab også udvikler et politisk fællesskab.

2.2.3. Nationsdannelse og genfortolkning

Smiths opfattelse af forbindelsen mellem nationen og det etniske fællesskab har mange ligheder med essentialisternes opfattelse af nationernes kontinuitet fra middelalderen frem til i dag. En vigtig forskel er dog, fastslår Smith, at udviklingen fra etnisk til nationalt fællesskab ikke nødvendigvis er lineær, og at ikke alle etniske fællesskaber gennemløber den historiske udvikling, som Hastings beskriver i sin tilgang. Det er nemlig Smiths og andre etnosymbolisters opfattelse, at nationsbegrebet er dynamisk og ændrer indhold i løbet af historien afhængigt af samfundsudviklingen og statsdannelsesprocessen.

Derfor er det vigtigt at betragte nationsdannelsen og analysere de sociale og kulturelle mønstre og identiteter over den lange tidsperiode, "la longue durée", hvormed kollektiv identitet udvikler og ændrer sig, for bedre at kunne forholde sig til forbindelsen mellem fortid, nutid og fremtid. Således mener Smith (Ibid., s. 58), at det kan påvises, hvordan nationer opstår ud fra tidligere traditioner, erfaringer og forestillinger om fælles identitet på trods af brud og diskontinuitet gennem historien.

Grunden til, at dette kan lade sig gøre, er, ifølge Smith (Ibid., s. 83 - 85), at statsledere og intellektuelle udvælger historier og myter fra det etniske eller kulturelle fællesskabs fortids storhed og tillægger dem nye betydninger. Nationen er altså en *genfortolkning* af allerede eksisterende kulturelle motiver, idet man rekonstruerer tidligere etniske bånd og følelser og således genopbygger fællesskabets "strålende skæbne", hvilket giver medlemmerne en følelse af, at de har et fælles formål og en fælles skæbne. Her er altså, ifølge Smith, tale om en slags tilflugt til en etnisk fortid om end genfortolket, så den modsvarer nutidens vilkår.

2.3. Videre brug af teorierne

Et eksempel på elitens genfortolkning af historier og myter i forsøget på at skabe en national identitet vil blive fremstillet i denne afhandlings kapitel fire om sprogets rolle i den franske identitetsdannelse. Ligeledes vil vigtigheden af tilstedeværelsen af fælles historier og myter, som kan genfortolkes, blive understreget i kapitel syv om jagten på en fælles europæisk identitet.

Hobsbawms nationalismetilgang og hans opfattelse af nationen som en politisk størrelse udgør grundlaget for den konstruktivistiske teoretiker Jürgen Habermas' tilgang til og analyse af EU's tilstand og fremtidige samarbejde. EU vil nemlig efter hans mening fungere bedst som et politisk fællesskab, hvilket vil blive uddybet i kapitel seks.

Modsat er Hastings' og Smiths fastholden af vigtigheden af et etnisk eller kulturelt grundlag inspiration for teoretikere som Grimm, Støvring, Østerud, Pittelkow, Böss, Shore og Pedersen i deres opfattelse af hvilken form, EU skal antage. Disse modsætninger vil blive behandlet, diskuteret og analyseret løbende i denne afhandling.

Forud for disse diskussioner vil en anskueliggørelse af de netop gennemgåede nationalismeteorier imidlertid blive fremstillet i en komparativ undersøgelse af henholdsvis den tyske og den franske nationsopfattelse. Grundlæggende kan der nemlig sættes lighedstegn mellem den konstruktivistiske og den essentialistiske tilgang til national identitet og nationsdannelse og henholdsvis den franske og den tyske nationsopfattelse. Og ligesom det er tilfældet med den konstruktivistiske og den essentialistiske tilgang, udgør også den fransk republikanske og den tysk romantiske nationalismetradition umiddelbart hinandens modsætninger. I virkeligheden har de dog mere tilfælles, end det netop gennemgåede teoretiske grundlag foreslår, hvilket vil komme til udtryk i kapitel tre og fire, hvor jeg vil argumentere for, at det nærmere er Smiths etnosymbolske teori, som repræsenterer en mellemvej mellem ren konstruktivisme og ren essentialisme, der er i overensstemmelse med virkeligheden.

Forklaringen på de to grundlæggende forskellige nationsopfattelser i Frankrig og Tyskland kan findes i landenes nationalhistorier og i den historiske dannelse af henholdsvis den franske og den tyske nationalstat og nationale identitet. En behandling heraf, der inkluderer Hobsbawms og Hastings' teoretiske tilgange til national identitet, nationer og nationalisme, vil derfor anskueliggøre netop disse teoretiske tilgange. Hobsbawms tilgang hviler nemlig på den

Jagten på en fælles europæisk identitet

historiske dannelse af den franske politiske nationalstat, som blev bygget gennem en samlende kulturpolitik og det statsborgerlige fællesskab, hvorimod dannelsen af den tyske kulturelle nationalstat illustrerer Hastings' teori om en folkekultur som grundlag for politisk fællesskab.

Teorien kan således omsættes til praksis i en komparativ undersøgelse af dannelsen af henholdsvis den franske og den tyske nationalstat, af det romantiske og det republikanske nationsbegreb samt af sprogets rolle i tilblivelsen af henholdsvis den tyske og den franske nationale identitet.

3. To nationsbegreber

3.1. Nationalstaternes dannelse

Frankrig har siden det 16. århundrede været et stabilt territorium med en stærk, centraliseret stat som det bærende element i samfundet, og før Den franske Revolution var "staten" knyttet til den franske enevældige konge (Wæver, 1998, s. 119; Edmiston & Duménil, 1997, s. 65). I tiden omkring Revolutionen opstod imidlertid en nationalfølelse indenfor den franske stats territorium, og utilfredshed hos den mindst privilegerede del af stændersamfundet, tredjestanden, gjorde, at denne dannede en nationalforsamling, som ikke skulle repræsentere stænderne men i stedet folket eller nærmere betegnet *nationen*. Under det gamle regime, før Den franske Revolution, havde nationen nemlig været lig med adelen og de gejstlige, men efter Revolutionen blev nationen defineret i forhold til staten, som samtidig fik sin legitimitet i kraft af nationen, hvilken nu var en betegnelse for det politisk myndige folk. Nationen og folkesuveræniteten kom dermed til at udgøre hinandens forudsætninger (Wæver, 1998, s. 119; Østerud, 1999, s. 145).

Efter Revolutionen var nationen således symbolet på enhed, og den udgjorde nu det samlende grundlag for idéen om Frankrig som nationalstat, ligesom den overtog kongens dominerende rolle. Dermed fungerede den som politisk bindeled mellem frie borgere, som frivilligt tilsluttede sig fælles værdier, og som bærer af statens legitimitet (Østerud, 1997, s. 29). Den franske nation byggede således fra begyndelsen på politisk medborgerskab og borgerrettigheder, hvilket netop er Hobsbawms definition af nationen, som beskrevet i kapitel to.

Dannelsen af den tyske nationalstat var ikke på samme måde resultatet af folkets kamp mod undertrykkelse, som det var tilfældet i Frankrig.

Allerede da Det Tyske Forbund blev oprettet i 1815, og landet blev delt op i 39 medlemsstater, eksisterede en form for tysk identitet, som blev forstærket yderligere, fordi det tyske folk ikke var tilfreds med denne opdeling. Tyskerne ville nemlig have en national enhedsstat, hvilket blev en realitet i 1871 med oprettelsen af Det Andet Tyske Kejserdømme, 1871 – 1918 (Gottlieb & Jensen, 1995, s. 16).

Denne forening af Tyskland i 1871 var som sagt ikke resultatet af folkets kamp for en samlet stat. De tyske stater undergav sig nemlig Bismarcks og Preussens ledelse, og samlingen kom således fra oven fra politiske og militære kræfter (Pittelkow, 2004, s. 41). Preussens elites dominerende af landet gjorde således, at det tyske folks nationalfølelse blev forstærket (Theen & Wilson, 1996, s. 166).

Nationalisme, krig og frygt for, at Tyskland skulle blive for magtfuldt, førte til, at den tyske nation blev delt op i to stater i 1949 for på ny at blive forenet i 1990 (Herslund, 2002, s. 101). Med denne genforening skabtes så at sige den første "rigtige", stabile nationalstat i Tysklands historie, fordi nationen omsider blev samlet som en demokratisk legitim stat (Gottlieb & Jensen, 1995, s. 17).

Der eksisterede altså en tysk førmoderne nation baseret på en form for etnisk og kulturel identitet, længe før det tyske folk fik en stat, hvilket, ifølge Hastings, er den rækkefølge nationsdannelsen foregår i, som gennemgået i kapitel to.

3.2. Det romantiske nationsbegreb

Den tyske nation er således baseret på princippet om "Blut und Boden", hvilket lægger vægt på slægtskab og territorium. Det drejer sig således ikke om en frivillig tilslutning til fælles værdier, som det var tilfældet i den franske nation, men ifølge Øyvind Østerud (1999, s. 149) er *kjernen i den etnisk-kulturelle nasjonsopfatningen at den kollektive identiteten er en dybtliggende realitet uafhængig af subjektiv vilje og tilslutning.*

I slutningen af det 18. århundrede blev den tyske nationalstat altså defineret som en form for etnisk fællesskab. Dog spillede biologien i virkeligheden ikke den store rolle, da det etniske element af nationen nærmere byggede på den socialt konstituerede forestilling om fælles oprindelse, som især de nationalromantiske filosoffer lagde stor vægt på (Ibid., s. 146).

3.2.1. Herders nationalromantiske teori

De tyske nationalromantiske filosoffer tillagde ligeledes den fælles tyske historie og kultur samt sproget og etniciteten stor betydning. Det var Johann Gottfried von Herder, som i slutningen af 1700-tallet grundlagde nationalromantikken, da han skabte den første sammenhængende nationalistiske teori (Pittelkow, 2004, s. 40). Herder opfattede folket som en organisme, hvilket henviser til, at det er opstået naturligt og dermed ikke er konstrueret

eller baseret på en kontrakt. Ligeledes mente han, at den nationale identitet og rammerne for de nationale normer udspringer af den nationale kulturhistorie og modersmålet (Schanz, 2006, s. 170). Herder anså således enhver nation for at være unik, og han mente, at forskellen på sprog er udtryk for den naturlige opdeling af nationer. Derfor var det hans opfattelse, at det er nødvendigt for en gruppe at bevare sin egen kultur og sit eget sprog, hvis den ønsker at bevare sit særpræg og sikre sin fortsatte eksistens som en særskilt enhed (Wright, 2000, s. 15). Han lagde således stor vægt på, at de enkelte nationer og deres forskelle skulle bevares og ikke blandes, fordi de altså hver især var unikke og havde deres egen særegne personlighed eller *folkeånd* (Volksgeist), som kom til udtryk i det nationale sprog. Enhver nation skulle således have ret til at dyrke sin egen nationale særegenhed i fred (Mar-Molinero, 2000, s. 7; Pittelkow, 2004, s. 40). Den samtidige nationalromantiske filosof Johann Gottlieb Fichte baserede sine teorier på Herders idéer men videreudviklede især idéen om den tyske overlegenhed, hvilket vil blive behandlet i kapitel fire.

Den tyske nation byggede altså på en national stolthed frem for et politisk fællesskab, hvilket i virkeligheden ikke eksisterede på daværende tidspunkt, da Tysklands samling som sagt var baseret på overnational magt. Den nationale identitet var altså ikke forbundet med det tyske folks demokratiske fremmarch, som det var tilfældet i Frankrig (Pittelkow, 2004, s. 41).

Således kommer Hastings' og andre essentialisters teori til sin ret, idet de, som nævnt i kapitel to, betragter en nations kulturelle fællesskab som en grundlæggende forudsætning for udviklingen af en politisk identitet.

Den store betydning, sproget blev tillagt i dannelsen af den tyske nationalstat, hvilket vil blive uddybet yderligere i kapitel fire, gjorde, at den tyske nation i virkeligheden var mere kulturelt end etnisk baseret, og den kaldes derfor en *kulturnation* (Østerud, 1999, s. 146 - 147).

3.3. Det republikanske nationsbegreb

Til forskel fra det romantiske nationsbegreb, indeholder det republikanske ingen kulturelle elementer, hvilket udtrykkes klart i Østeruds (Ibid., s. 145) definition af Den franske Revolutions nationsbegreb: *Et rettighedsfællesskab som de politiske institutionene skulle hvile på.*

Revolutionen var nemlig i høj grad medvirkende til at skabe tætte bånd mellem nationen og statsborgernes rettigheder, og nationalfølelsen hos det franske folk blev forstærket, idet den

republikanske opfattelse af nationen, som nævnt, var baseret på den undertrykte tredjestands oprør mod monarkiet og aristokratiet. De franske revolutionære, som for størstedelens vedkommende havde en vis intellektuel baggrund, blev inspireret af oplysningsfilosofferne, som udviklede Revolutionens nationsbegreb (Noiriel, 2005, s. 133; Pittelkow, 2004, s. 34). Idéen om, at det franske nationsbegreb består af en frivillig tilslutning til republikkens værdier, kan således spores tilbage til oplysningsfilosoffen Jean-Jacques Rousseau.

3.3.1. Rousseaus tankegods

Rousseau indførte med *Samfundspagten* (Du contrat social) fra 1762 et nyt verdensbillede i de menneskelige relationer, idet han mente, at magten i et samfund kan bredes ud til alle borgerne, fordi mennesket er godt fra naturens side. Medlemmerne i et samfund indgår nemlig en form for social "pagt" med hinanden, og på den måde forenes deres viljer og kommer til at udgøre *almenviljen* (la volonté générale), som udgør den legitime magt i samfundet (Boll-Johansen, 1992, s. 24). Almenviljen er således en form for fælles bevidsthed hos folket og derfor udtryk for hele folkets vilje (Nedergaard, 2002, s. 145). Folket er således grundlaget for nationen, og den enkelte borger udgør en del af et hele i et universelt perspektiv eller, sagt på en anden måde, opfattes borgerne som en ensartet masse, fordi de alle tilslutter sig de samme politiske værdier (Holm, 1993, s. 12).

Denne etiske aftale om magtens forvaltning, altså samfundspagten, blev grundlaget for den franske stat, som transformerede individet fra undersåt til national og universel borger og sikrede den nationale politiske identitet (Ibid., s. 11 - 12). De revolutionære principper blev altså realiseret gennem staten, og således udsprang den centraliserede stats legitimitet fra selve den suveræne nation, idet den udgjorde dennes politiske og administrative udtryk, og statens og borgernes interesser smeltede sammen i en demokratisk nationalstat (Ibid., s. 14).

Der eksisterede således ikke et kulturelt fællesskab i Frankrig på dette tidspunkt, eftersom nationen blev defineret som et politisk fællesskab baseret på fælles rettigheder. Dermed udgør den historiske dannelse af den franske nationalstat en bekræftelse af Hobsbawms teori om, at nationer bygger på politisk medborgerskab og borgerrettigheder, samt at en adskillelse af kultur og politik er mulig og ønskelig. Dette stemmer ligeledes, som nævnt, overens med Habermas' nationsopfattelse, som vil blive behandlet i kapitel seks.

Den franske nationsopfattelse er i dag stadig defineret som en abstrakt, politisk relation baseret på individernes anerkendelse af republikkens værdigrundlag og er altså en såkaldt *borgernation*.

3.4. Borgernation versus kulturnation

Efter ovenstående gennemgang kan det konkluderes, at der grundlæggende er stor forskel på den tyske og den franske nationsopfattelse. De forskellige måder, hvorpå den tyske og den franske nationalstat er blevet dannet, har nemlig medført, at de to nationer i deres grundformer har udviklet sig til henholdsvis en kulturnation og en borgernation.

Ifølge Østerud (1999, s. 151) er elementer af begge slags nationer imidlertid nødvendige for at skabe en velfungerende nationalstat, og etableringen af de moderne nationalstater går netop ud fra de nationer, som er en blanding af en "fransk" og en "tysk" nationsopfattelse.

Kasper Støvring (2008, s. 95) er af nøjagtig samme opfattelse, idet han anfører, at et godt og velfungerende samfund er et borgerligt samfund, som bygger på særlige positive kulturelle normer og har et vist niveau af sammenhængskraft.

3.4.1. Samfundets sammenhængskraft

Støvrings (Ibid., s. 115) definition af sammenhængskraft er: *En kulturelt forankret tillid mellem mennesker i et nationalt-borgerligt samfund præget af uformelle normer*. Fordelen ved tilstedeværelsen af sammenhængskraft i et samfund er, ifølge Støvring (Ibid., s. 106), at den opretholder en spontan orden, og at det derfor ikke er nødvendigt at anvende formelle anordninger til at organisere fællesskabet.

Sammenhængskraften bør således i princippet bedst kunne sikres i velfærdsstater, fordi uddannelse og omfordeling gør, at alle er lige, hvilket skaber en stærk tillidskultur. Staten sørger således for de optimale rammer for sammenhængskraftens eksistens, og den bliver ved med at producere tillid ved at bibeholde universelle og upartiske statsinstitutioner. I praksis mener Støvring (Ibid., s. 100) imidlertid, at faktorernes orden er blevet vendt om, og at velfærdsstatens fortsatte overlevelse og legitimitet faktisk er baseret på en allerede eksisterende tillid i kulturen, som bygger på tilstedeværelsen af uformelle normer. På samme måde argumenterer Dieter Grimm for, at en legitim samfundsudvikling forudsætter en fælles kulturel identitet, hvilket vil blive behandlet i kapitel seks.

3.4.2. Formelle og uformelle normer

Uformelle normer udgør kulturelle betingelser, som er blevet fastlagt af en elite, og som kan bestå af for eksempel fælles sprog, historiske myter og skæbnefællesskaber samt religiøse traditioner. De har ingen rationel oprindelse, da de har etableret sig med tiden og således går i arv (Ibid., s. 104). Uformelle normer er, ifølge Støvring (Ibid., s. 106), væsentlige, fordi de er kulturelle, hvilket vil sige, at de er opstået spontant, udviklet decentralt og har karakter af at være underforståede og uformulerede.

Som beskrevet ovenfor bestod de uformelle normer i den tyske nation altså af den socialt konstituerede forestilling om fælles oprindelse, som var baseret på sproget og den nationale kultur. Uformelle normer medfører altså kulturel integration og forener borgerne i landet, fordi de skaber en stærk tillidskultur.

Derimod risikerer denne tillidskultur, ifølge Støvring (Ibid., s. 95), at blive ødelagt, hvis man fokuserer på formelle normer, altså på politisk integration, hvilket, som nævnt ovenfor, var tilfældet i Frankrig både under og umiddelbart efter Revolutionen. Formelle normer er politiske og ofte produkter af rationelle beslutninger. De består af *top-down* modeller og er således ikke med til at skabe sammenhængskraft. Ifølge Støvring (Ibid., s. 107) bliver sammenhængskraft altså til på baggrund af kulturel og ikke politisk integration.

Det er dog en udbredt opfattelse, at sammenhængskraften i et samfund godt kan skabes ved hjælp af formelle, altså politiske, normer. Denne anskuelse er grundlag for blandt andet den forfatningspatriotiske tilgang, som indebærer en betoning af demokratiets principper, og som Jürgen Habermas er fortalere for, hvilket vil blive uddybet nedenfor.

3.4.3. Forfatningspatriotisme

Ifølge forfatningspatriotismens fortalere skal borgerne i et moderne multikulturelt samfund være fælles om den overordnede styreform, hvilken skal udgøre et rent politisk demokrati baseret på almene værdier som tolerance, frihed og lighed. Det er således ikke nødvendigt, at borgerne har en fælles national kultur, da det forudsættes, at de kan bygge et fællesskab op omkring de demokratiske principper.

Akkurat som det var tilfældet i den franske borgernation, erstatter de universelle og abstrakte idéer om demokrati og menneskerettigheder altså idéen om den konkrete, førpolitiske nation med sit etniske eller kulturelle grundlag. Fællesskabet er således baseret på de fælles rettigheder, som borgerne tildeles i kraft af forfatningen samt det retslige grundlag, og et

førpolitisk kulturfællesskab kan og må altså ikke få direkte politisk indflydelse (Ibid., s. 97 - 98). Ligesom Hobsbawm holder fortalere for forfatningspatriotismen altså fast i adskillelsen af kultur- og borgernationen, fordi de er bange for, hvad der kan ske, hvis førpolitiske kulturelle fællesskaber skulle få for stor politisk magt.

Ifølge Habermas er denne forfatningspatriotiske teori ligeledes anvendelig på EU-niveau. Han mener nemlig, at institueringen af en europæisk forfatning vil kunne danne en europæisk politisk identitet og dermed demokratisk legitimitet i EU, hvilket vil blive diskuteret i kapitel seks i denne afhandling.

Støvring (Ibid., s. 110) er dybt uenig i denne postnationale teori, idet han mener, at demokratiet er afhængigt af en kultur, som det ikke selv har skabt og ikke selv kan skabe men tværtimod skal tære på som en ressource. Efter hans mening er demokratiet nemlig nødt til at være forankret i en kultur med fælles normer og indre moralske bånd, før borgerne i samfundet accepterer, at deres frihed er begrænset, og at den enes ret er den andens pligt. Dette stemmer helt overens med Hastings' teori fra kapitel to om, at den nationale identitet skal være forankret i et kulturelt fællesskab, før det overhovedet bliver muligt at skabe et politisk fællesskab, ligesom det var tilfældet ved dannelsen af den tyske nationalstat, som behandlet ovenfor.

Der er da også reelt et samspil mellem politik og kultur i de fleste samfund, og dele af det, der i dag forekommer naturligt, er i nogle tilfælde oprindeligt opstået som følge af initiativer fra oven (Ibid., s. 96). Sådan var det for eksempel tilfældet med homogeniseringen af det franske sprog i Den tredje Republik, hvilket vil blive uddybet i kapitel fire.

3.5. Samspillet mellem politik og kultur

Som det fremgår i dette kapitel, afhænger nationers og nationalismers udformning altså af de omgivelser og den situation, de er blevet dannet i. Historiske, geopolitiske, statslige og kulturelle forhold former således nationen og den nationale identitet, hvilket jeg netop har påvist i dette kapitel med eksempler fra henholdsvis den franske og den tyske nationalstats dannelse. Disse to nationstyper er dog temmelig forenklede eksempler, og virkelighedens nationalstater og nationale identiteter er således noget mere nuancerede og sammensatte størrelser (Østerud, 1994, s. 29). Selvom det politiske nationsbegreb i sig selv ikke indeholder kulturelle forhold, udgør kulturelle elementer i form af uformelle normer således reelt ofte

betingelser for et velfungerende politisk fællesskab og statsborgerlig solidaritet. Omvendt har det etnisk-kulturelle nationsbegreb, ifølge Østerud (Ibid., s. 21), også et betydeligt subjektivt islæt. Kulturnationen er nemlig ikke udelukkende objektiv, idet den kulturelle identitet forankres i visse kulturelle særtræk, som vælges ud, tolkes og rendyrkes. Det er nemlig nødvendigt at udvælge den kulturelle nations kendetegn, hvis den skal have sin egen stat og dermed spille en politisk rolle i dens nye udformning som nationalstat.

For at tydeliggøre, hvordan de to nationstyper optager elementer fra hinanden, vil jeg i næste kapitel undersøge, hvilken rolle sproget har spillet i dannelsen af henholdsvis den tyske og den franske nationale identitet.

4. Sprogets rolle i den nationale identitetsdannelse

4.1. Den nationalromantiske identitetsdannelse

Den tyske identitet var fra starten, som nævnt, især knyttet til det tyske sprog, som, ifølge den tyske nationalromantiske filosof Fichte, var rigere og mere fundamentalt end noget andet sprog. Her var i øvrigt tale om det højtysk, Luther anvendte i sin bibeloversættelse, som fra og med 1500-tallet blev dominerende på de mange tyske dialekters bekostning (Herslund, 2002, s. 81; Hastings, 1997, s. 108). Som beskrevet i denne afhandlings kapitel to var bibeloversættelser, ifølge Hastings (1997, s. 24), på denne måde med til at skabe en national bevidsthed på tværs af classeskel, idet de styrkede ét fælles sprog. Dette var i øvrigt også tilfældet i andre protestantiske kulturnationer som for eksempel i Holland, Sverige og Danmark.

Tyskernes nationalfølelse samt opfattelse af, at de var et særligt folk, blev yderligere forstærket af Napoleons invasion af tysk territorium i 1808, hvilket stemmer overens med Hastings' teori om, at den nationale identitet bliver styrket af ydre trusler, som gennemgået i kapitel to. Dette inspirerede Fichte til holde sin tale, *Reden an die deutsche Nation*, hvori han knyttede en unik tysk identitet til sproget (Østerud, 1999, s. 146).

4.1.1. Herder og Fichte

Fichte var som nævnt inspireret af Herders nationalromantiske teori, som blev behandlet i kapitel tre. Herder var som sagt meget stolt af det tyske folk og dets sprog, og han lagde stor vægt på det tyske folks *oprindelighed*. Med oprindelig mente Herder, at det tyske folks kultur og sprog var bevaret siden deres oprindelse, og at det altså ikke var blevet påvirket af moderne eller fremmede kræfter, så længe det havde eksisteret (Pittelkow, 2004, s. 40). Således var altså også den tyske identitet bevaret i sin rene form, fordi identitet, ifølge Herder, var uløseligt forbundet med sproget (Wright, 2000, s. 16).

Denne stolthed over det tyske sprog og den tyske nation, som Herder besad, blev videreudviklet hos den samtidige filosof Fichte. Han mente ligesom Herder, at den tyske kultur og det tyske sprog var rent og ikke havde været under fremmed indflydelse, og han betegnede derfor tyskerne som *urfolket* og det tyske sprog som *ursproget*. Han gik så vidt som

til at kalde det tyske folk guddommeligt, og han mente, at det var alle andre folk og nationer overlegent, og at det således var tyskerne opgave at lede resten af verden på rette vej mod et åndeligt herredømme (Pittelkow, 2004, s. 40; Østerud, 1999, s. 146).

Selvom Herder lagde vægt på, at tilstedeværelsen af forskellighed er vigtig, og i øvrigt ligesom Fichte heller ikke brød sig om franskmændene og den franske mentalitet, som repræsenterede en ydre trussel, blev hans synspunkter ikke opfattet som racistiske. Fichte derimod gik et skridt videre med sine teorier og udviklede dem i xenofobisk og racistisk retning i og med, at han lagde endnu større vægt på den tyske overlegenhed baseret på det tyske sprogs overlegenhed og den tyske races renhed. Fichtes teori banede således vejen for endnu mere ekstreme og racistiske politiske synspunkter, som kulminerede i nazismen (Mar-Molinero, 2000, s. 7 – 8).

4.1.2. Det splittede tyske samfund

Kulturen, den etniske oprindelse og især sproget var altså kilden til national forening i Tyskland, og den tyske nationale identitet var baseret herpå, fordi der netop ikke eksisterede et politisk fællesskab, som det var tilfældet i Frankrig. I den sidste halvdel af 1800-tallet var den moderne tyske nationalstat nemlig dybt splittet såvel socialt på grund af den økonomiske udvikling og mangel på demokratiske kræfter som politisk som følge af uenigheder mellem den socialdemokratiske arbejderbevægelse og den konservative statsmagt. Især følte mellemklassen sig påvirket af konflikterne mellem kapitalismen og arbejderbevægelsen, og da denne følelse blev forstærket som følge af den tiltagende internationalisering, vendte man blikket indad og fokuserede på den oprindelighed og særlige tyske unikke kultur, som kom til udtryk i sproget, og som Herder og Fichte havde plæderet for. Dette var altså en modreaktion mod den tyske arbejderbevægelse, der som de revolutionære i Frankrig stillede krav om fremskridt, demokrati og lige rettigheder.

Først efter Første Verdenskrig opstod Tyskland som en parlamentarisk republik med oprettelsen af Weimarrepublikken, dog var landet ikke en stabil demokratisk nationalstat. En sådan blev nemlig først skabt efter Anden Verdenskrig, hvor nazisternes rædselsregime, der som nævnt var inspireret af Fichtes tanker, havde lært tyskerne, at demokrati og politisk fællesskab er mindst lige så vigtigt som et nationalt, kulturelt fællesskab (Pittelkow, 2004, s. 40 - 44).

I Tyskland opstod den kulturelle nation således før, landet blev samlet som stat, idet det etnisk-kulturelle fællesskab eksisterede længe før det politiske. De nationalromantiske filosoffer, Herder og Fichte, valgte nemlig at lægge vægt på det etnisk-kulturelle element, fordi det var det eneste, tyskerne på daværende tidspunkt havde tilfælles. Først da det politiske element blev tilføjet, udgjorde Tyskland omsider en demokratisk nationalstat.

Dannelsen af den tyske nationalstat og identitet er altså en klar demonstration af Hastings' nationalismeteorologi, som fremstillet i kapitel to, som lægger stor vægt på modersmålets betydning for den nationale identitet og ligeledes gør gældende, at nationer har eksisteret før den moderne tidsalder, og altså længe før nationalismen som ideologi blev tilført nationsbegrebet.

4.2. Den republikanske nationale identitetsdannelse

I modsætning til situationen i Tyskland eksisterede adskillige sprog og dialekter indenfor det franske territorium, da den franske nationalstat blev dannet. Fransk var ellers indført som administrativt sprog allerede i 1539, men i revolutionsåret kunne blot omkring 10 % af befolkningen tale sproget (Østerud, 1999, s. 150 – infoboks).

Fransk var Revolutionens sprog, altså det sprog de intellektuelle revolutionære benyttede til at sprede deres budskab til befolkningen, og regionalsprogene blev således anset for at være kontrarevolutionære. De revolutionære var klar over, at de var nødt til at skabe et kommunikationsfællesskab, for at det politiske system skulle blive legitimt og demokratisk, og det franske sprog blev dermed et middel til at opnå politiske resultater. For at kunne realisere republikkens forudsætninger om et folkefællesskab, som myndighederne kunne kommunikere med, var man således nødt til at standardisere det franske sprog, hvilket man forgæves forsøgte at gøre gennem undervisningssystemet (Østerud, 1999, s. 149 – 150; Bakmand, 1996, s. 23 - 24). Dette forsøg på at standardisere sproget som et led i nationsdannelsen i Frankrig er et eksempel på, hvordan eliten forsøger at forme nationen ved hjælp af politiske tiltag. Dette stemmer overens med Hobsbawms teorier, som fremstillet i kapitel to, om, at nationale sprog i de fleste tilfælde er semifalske, konstruerede størrelser, eftersom eliten forsøgte at påtvinge alle franskmænd et fælles sprog på bekostning af deres forskellige andre sprog og dialekter.

Dog var både den første og den anden franske republik præget af stor ustabilitet, hvilket også var forklaringen på, at den sproglige harmonisering ikke lykkedes. Det blev imidlertid i stadig større grad tydeligt, at nationalstaten ikke kunne sikres på baggrund af en politisk nation alene, og at der skulle kulturelle elementer til for at stabilisere befolkningen og landet. Det lykkedes dog først i tiden umiddelbart efter den Fransk-preussiske Krig, altså i Den tredje Republik, 1870 – 1940.

4.2.1. Den tredje Republik

Da Frankrig led nederlag til tyskerne (Preussen) i 1871, fik den franske selvforståelse en helt ny betydning, og franskmændene begyndte at definere sig selv i forhold til tyskerne, som de opfattede som deres arvefjender. Tyskerne udgjorde nemlig en ydre trussel, som forstærkede den franske nationalfølelse, akkurat som det omvendte scenario havde udspillet sig i 1808, som nævnt ovenfor. Også i det franske tilfælde er effekten af ydre trusler for den nationale identitet nemlig i overensstemmelse med Hastings' førnævnte teori herom.

Der voksede således en antigermanisme frem blandt franske forfattere og historikere, som blandt andre Jules Michelet og Ernest Lavisse, der brugte mange kræfter på, så at sige, at skrive Frankrigs historie på ny. Lavisse lagde stor vægt på, at franskmændene stammede fra gallerne og var børn af Revolutionen, og han lagde dermed stor afstand til andre omkringliggende kulturer og især til tyskerne (Boll-Johansen, s. 197). Han inddrog dermed det etniske element i den franske politiske nationsopfattelse og tilførte samtidig en historisk dimension. De franske forfattere og historikere kom således i høj grad til at sætte deres præg på undervisningsplanerne i hele landet, også under reformeringen af undervisningssystemet (Ibid., 1992, s. 33).

4.2.2. Kulturel nationalisering af franskmændene

En anden harmoniseringsgivende faktor under Den tredje Republik var nemlig den omfattende reform af det franske skolesystem, som lod sig gøre, netop fordi styret var mere stabilt end umiddelbart efter Revolutionen.

Undervisningsminister Jules Ferry indførte obligatorisk og gratis skolegang i 1882, hvilket indebar, at al undervisning skulle foregå på fransk, og de regionale sprog blev helt forbudt. Formålet med dette tiltag var at få udryddet alle de uensartede kulturelle og sproglige elementer i den franske nation (Wright, 2000, s. 38), og sproget blev således benyttet som

middel af eliten til at konstruere og forme en national identitet baseret på en "opfundet" etnisk nationalisme, ligesom Hobsbawms teori foreskrev det i kapitel to i denne afhandling. Habermas bygger ligeledes sine idéer om at skabe en fælles europæisk offentlighed på denne teori, hvilket vil blive behandlet i kapitel seks og syv.

På samme tid blev der indført værnepligt i Frankrig, hvilket sammen med den obligatoriske skolegang førte til en kulturel nationalisering af bønderne (Holm, 1993, s. 34), som med Eugen Webers ord blev lavet om til franskmænd, *peasants into Frenchmen* (Wright, 2000, s. 38).

Det franske sprog kom således til at fremme følelsen af at tilhøre den franske nation, og det var med til at fremhæve den fælles franske mentalitet, kultur og historie, som de store franske forfattere, blandt andre Michelet og Lavissee, fremhævede i deres værker.

Her var med andre ord tale om en genfortolkning af gamle myter og allerede eksisterende erfaringer og kulturelle traditioner, nøjagtig hvad der, ifølge Smiths etnosymbolske nationalismetilgang, konstituerer den nationale identitet, som beskrevet i kapitel to.

Den sproglige harmonisering, de galliske rødder, Revolutionen og det republikanske tankesæt blev således tillagt stor betydning, og den enhed og kontinuitet, der blev skabt med Den tredje Republik, skabte for første gang harmonisering og en egentlig fransk national identitet (Holm, 1993, s. 30). Det er dog som sagt helt tydeligt, at disse kulturelle og sproglige harmoniseringstiltag udgjorde elitens påvirkning af nationen, hvilket, ifølge Ralf Pittelkow (2004, s. 32), nøjagtig er, hvad der sker, når oplysningstraditionen løsriver sig fra den folkelige tradition. Dette fremmer nemlig en elitær tankegang. Det er netop denne manipulation af folket oppefra og ned, som Hobsbawm fastholder finder sted i den nationale identitetsdannelse, hvilket ligeledes blev behandlet i kapitel to.

Da det var statens initiativer, der formede franskmændene til et homogent folk, eller rettere en homogen og legitim *nation*, var det således ikke folkets ønske om at blive en samlet nation, der gjorde udslaget, men den politiske elite, der forsøgte at konstruere national homogenitet ved at trække på forudgående etniske bånd og følelser i bestræbelsen på at opfylde behovet for folkelig "genklang", hvilket Smiths teori foreskriver nødvendigheden af, som fremstillet i kapitel to.

Således blev det politiske fællesskab i Frankrig dannet først og udgjorde grundlaget for den politiske nation, og derefter blev der skabt et kulturelt fællesskab, hvilket var nødvendigt for at give demokratisk legitimitet til den franske nationalstat i sin moderne udformning.

4.3. Det komplekse nationsbegreb

Efter ovenstående gennemgang kan det konstateres, at opdelingen mellem den franske og den tyske nationsopfattelse i henholdsvis en borgernation og en kulturnation ikke er helt så skarp, som det umiddelbart kan synes. Sproget spillede nemlig en betydelig rolle i dannelsen af begge slags nationalstater og nationale identiteter, selvom dets samlende karakter var meget forskellig i de to lande. I den tyske nation ses i forbindelse hermed et element af subjektiv selvopfattelse, hvilket ellers er kendetegnende for den franske nationsopfattelse, i og med at det tyske sprog blev *valgt* som identitetsgivende kulturfaktor. Det voksede dog alligevel i høj grad frem "nedefra" med hjælp fra nationalromantiske filosoffer som Herder og Fichte og blev ikke påtvunget tyskerne af en politisk elite, som det var tilfældet med det franske sprog i Frankrig (Østerud, 1999, s. 150).

Den abstrakte republikanske franske nationalstat indså nemlig nødvendigheden af at skabe et fælles sprog og optog således dette element fra den tyske kulturnation ved hjælp af elitens politiske tiltag. Republikkens talsmænd måtte nemlig erkende, at nationalfølelsen ikke kan vækkes af rent politiske opfindelser, hvilket den etnosymbolske nationalismetilgang også foreskriver. I Frankrig blev dele af det etnisk-kulturelle nationsfællesskab således forudsætninger for det politiske fællesskabs dannelse og eksistens, fordi den borgerretslige lighed var for abstrakt og indholdsløs til at danne grundlag for et politisk fællesskab og en national identitet (Ibid., s. 149 - 150).

Ifølge Støvring (2008, s. 113) er det netop et problem, at der i dag generelt hersker uenighed om, hvorvidt kulturel integration er en forudsætning for at bevare sammenhængskraften i et samfund, og samtidig er det vanskeligt at definere de uformelle normer, som udgør sammenhængskraften, fordi de som sagt er uformulerede, underforståede og ubevidste. Et yderligere problem er, at de demokratiske værdier er abstrakte, og derfor fortolker vi dem meget forskelligt afhængig af netop vores nationale kulturelle kontekst.

I næste kapitel vil jeg således undersøge forskellige demokratiopfattelser i den vestlige verden samt hvilken betydning, det har for samarbejdet og den demokratiske legitimitet i EU, at man bringer forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer sammen og forsøger at skabe en fælles politisk offentlighed i EU og en fælles europæisk identitet.

5. De forskellige nationale demokratiske traditioners konsekvenser for EU-samarbejdet og dets legitimitet

5.1. Demokrati og legitimitet

Demokrati er tæt forbundet med nationalstaten, for et legitimt styre i et samfund baseret på demokratiske institutioner forudsætter nødvendigvis en vis grundlæggende proceduremæssig enighed, og eftersom det antages, at medlemmer af den samme nation deler grundlæggende værdier og har samme verdensanskuelse, består forudsætningen for enighed og for politisk fællesskab således, ifølge Østerud (1999, s. 154), af nationalstatslige rammer. Demokrati og demokratisk stabilitet forudsætter nemlig tillid, og den nødvendige tillid mellem borgerne er netop forbindelsen mellem det nationale fællesskab og demokratiet. Den demokratiske nationalstat er således baseret på folkelig *legitimitet* (Støvring, 2005, s. 74).

Denne politiske eller sociale legitimitet kan defineres som støtte til og deltagelse i et politisk system og hænger, ifølge Thomas Pedersen (2006, s. 131), sammen med myter. For hvis borgerne i et samfund skal kunne identificere sig med det politiske system, skal det være knyttet til myter, som igen knytter sig til traditioner. Denne kulturelt forankrede tillid sikrer altså sammenhængskraften i samfundet, og således opretholdes en spontan orden, hvilket blev behandlet i kapitel tre.

Denne opfattelse kan i øvrigt underbygges med Smiths teori om genfortolkning af historier og myter, som beskrevet i denne afhandlings kapitel to, samt med den historiske dannelse af den nationale identitet i både Frankrig og Tyskland, som gennemgået i kapitel tre og fire.

Selvom demokrati således er tæt knyttet til nationalstaten, er det også en fælles europæisk værdi, hvilket kommer til udtryk i den for nyligt ikrafttrådte Lissabontraktats artikel 2, hvori det er anført, at: *Unionen bygger på værdierne respekt for den menneskelige værdighed, frihed, demokrati, ligestilling, retsstaten og respekt for menneskerettighederne (...)* (Folketingets EU-Oplysning, 2008, s. 20). Samarbejdet bygger imidlertid reelt på en blanding af indirekte legitimitet og direkte demokrati, hvilket vil blive behandlet nedenfor.

5.1.1. Demokrati og legitimitet i EU

Det europæiske samarbejde var fra begyndelsen baseret på indirekte legitimitet, som det fik fra traktaterne i den mellemstatslige konstruktion, og først i 1979 blev der tilføjet et element af direkte demokrati med indførelsen af direkte valg til Europaparlamentet (Kelstrup, Martinsen & Wind, 2008, s. 226 – 227). Det er dog et udbredt synspunkt, at Europaparlamentet, hvis medlemmer er direkte valgt af og repræsenterer de europæiske borgere, er relativt svagt på grund af dets begrænsede beføjelser, ligesom det kan opfattes som et problem, at Kommissionen alene har den absolutte initiativret til ny lovgivning (Ibid., s. 234). Herudover er valgene til Europaparlamentet i høj grad domineret af national politik, og valgdeltagelsen på EU-plan har været støt aftagende siden det første direkte valg til Europaparlamentet i 1979, hvor den var på 61,99 % i forhold til 43,10 % i 2009 (Se bilag 1). Som resultat af adskillige traktatreformer har Europaparlamentet dog fået betydelig større indflydelse i løbet af de sidste cirka 20 år.

Det europæiske samarbejde bygger altså i dag i højere grad på en blanding af indirekte legitimitet, som EU får via medlemsstaterne, og direkte demokrati, som til en vis grad opnås gennem de direkte valg til Europaparlamentet trods de europæiske borgeres faldende interesse for at stemme (Kelstrup et al., 2008, s. 227).

5.1.2. Behovet for en fælles politisk kultur i EU

Eftersom demokrati, som sagt, er knyttet til nationalstaten, er begrebet en noget uklar størrelse i EU-regi. De forskellige europæiske medlemsstater har nemlig forskellige demokratiopfattelser og politiske kulturer, som er baseret på deres egne nationale historiske erfaringer, myter og traditioner.

Ifølge Pedersen (2006, s. 121) er EU's demokratiproblem således først og fremmest et kulturelt problem, fordi et velfungerende demokrati kræver en fælles politisk kultur, herunder et fælles politisk sprog, hvilket endnu ikke eksisterer i EU. Med et fælles politisk sprog menes ikke et såkaldt lingua franca men nærmere, at man har den samme måde at argumentere på i den politiske debat på tværs af grænser, selvom borgere og politikere hver især taler deres eget modersmål. I øvrigt findes der heller ikke et reelt fælles sprog og ikke engang et lingua franca, som dækker hele Europa, hvilket gør det endnu vanskeligere for europæerne at kommunikere på tværs af sproglige grænser (Pedersen, 2008, s. 125). Der eksisterer således hele 23 officielle sprog i EU i dag, og fraværet af et fælles europæisk politisk

sprog udelukker altså, ifølge Pedersen, en fælles politisk kultur i EU, hvilket er forudsætningen for et velfungerende demokrati. Habermas er enig i vurderingen af, at et fælles sprog i EU er nødvendigt, hvilket vil blive uddybet i kapitel syv.

Unionen bygger, ifølge Pedersen (1994, s. 28), på en centralistisk, bureaukratisk og juridisk orienteret kontinentaleuropæisk statskultur, men flertalsafgørelserne og en vidtgående omfordelingspolitik nødvendiggør et vist omfang af solidaritet, hvilket forudsætter en følelse af samhørighed og tillid. Demokratisk legitimitet i EU kræver derfor en fælles politisk kultur (Pedersen, 2006, s. 121).

Det kan dog synes vanskeligt at skabe en fælles politisk kultur i et samarbejde, hvis medlemslande har vidt forskellige demokratiformer. De enkelte landes forskellige fortolkninger af magtfordelingsprincippet og især de divergerende nationale opfattelser af domstolenes rolle er direkte udtryk for landenes demokratiopfattelser, hvilket vil blive behandlet nedenfor.

5.2. Magtens tredeling og domstolenes rolle

Demokrati i Europa og det meste af den øvrige vestlige verden bygger på den franske forfatter og politiske filosof Charles-Louis de Secondat de Montesquieus teori om magtens tredeling, som han udformede i sit værk *Om lovenes ånd* (De l'Esprit des Lois) fra 1748. For at forhindre magtmisbrug i et samfund skal magten, ifølge Montesquieu, således opdeles i tre selvstændige og uafhængige instanser, som består af en udøvende (en præsident, regering eller tilsvarende), en lovgivende (parlamentet) og en dømmende (domstolene) magt (Schanz, 2006, s. 149).

Domstolene udgør i dag, ifølge Michael Böss (2006, s. 277 - 278), omdrejningspunktet for globaliseringens udfordring af nationalstaten som værdifællesskab, fordi deres rolle i den moderne retsstat er konstant at sikre en tilpasning til en nutidig virkelighed, hvilket de gør ved at opretholde en dynamisk fortolkning af forfatninger og konventioner. Således har domstolene mulighed for at justere de sociale og politiske værdier i et samfund, eftersom det forventes, at forfatninger udgør et koncentrat af den politiske kultur.

På samme måde har EF-Domstolen en retsskabende og dynamisk fortolkningsstil, hvilket kom til udtryk i den såkaldte Metock-sag, som vil blive uddybet nedenfor.

5.2.1. EF-domstolens rolle i Metock-sagen og den danske reaktion

D. 25. juli 2008 afgjorde EF-Domstolen den såkaldte Metock-sag baseret på en fortolkning af EU's regler om fri bevægelighed og opholdsdirektivet fra 2004. I den konkrete sag anlagde fire par, som var blevet nægtet familiesammenføring af de irske udlændingemyndigheder, sag mod myndighederne ved EF-Domstolen. Parrene fik samlet medhold i Metock-dommen, som præciserer, hvordan dele af reglerne om fri bevægelighed og af EU's opholdsdirektiv skal fortolkes. Kort sagt slog EF-Domstolen således fast, at det nu er muligt at få familiesammenføring gennem EU-reglerne med personer fra tredjelande, selvom de skulle have opholdt sig illegalt i EU (Kelstrup et al., 2008, s. 419).

EF-Domstolens fortolkning af EU-retten gjorde kort og godt dele af de danske regler for familiesammenføring ulovlige, hvilket var anledning til en lødig debat i Danmark om opholdsdirektivet og dets konsekvenser for den danske udlændingelovgivning. Dansk Folkeparti krævede dengang, at regeringen skulle se bort fra dommen, fordi de mente, at den ville åbne for ubegrænset og ukontrolleret illegal indvandring til Danmark. Debatten i Danmark udviklede sig hurtigt til at blive et spørgsmål om rimeligheden af EU-rettens forrang for national ret, og af hvorvidt danskerne skulle underkaste sig EF-Domstolens afgørelser (Ibid., s. 419 – 420). Konsekvenserne af dommen var en udbredt EU-skepsis i det danske samfund samt en endnu større opbakning til de traditionelt EU-skeptiske partier; Dansk Folkeparti og Socialistisk Folkeparti, fordi EF-Domstolen med sin dom, ifølge blandt andre professor i EU-ret, Hjalte Rasmussen (2009), undergravede landenes nationale suverænitet.

De voldsomme reaktioner på Metock-dommen i Danmark er et tydeligt udtryk for den retspositivisme, der eksisterer i det danske samfund, og den meget frie danske fortolkning af magtfordelingsprincippet blev ligeledes slået fast med anfægtelsen af EF-domstolens rolle i Metock-sagen. Dommernes rolle i Danmark består nemlig ikke i at sørge for en dynamisk og tidssvarende fortolkning af lovene, som det er tilfældet i andre af EU's medlemslande og med EF-Domstolen. I Danmark er det således Folketingsmedlemmerne, der skal vedtage lovgivningen, og dommerne skal dømme i overensstemmelse med den gældende lovgivning (Tamm, 2009).

Således adskiller den danske demokratiopfattelse sig fra den, der hersker i EU, hvilket vil blive uddybet yderligere nedenfor.

5.3. Nationale domstole og demokratiske traditioner

De forskellige demokratiske traditioner og politiske kulturer, der eksisterer i Europa, bunder i nationalstaternes forskellige historiske erfaringer. Der kodes således forskellige værdier i de enkelte nationale demokratiformer, hvilket gør det vanskeligt at tilføre EU demokratisk legitimitet, eftersom medlemslandene har forskellige forventninger til udformningen af en fælles europæisk demokratiform. Nogle nationale demokratimodeller er desuden lettere at eksportere til EU end andre (Pedersen, 2006, s. 128). De nationale domstoles konkrete roller varierer nemlig fra land til land, hvilket hænger sammen med, at demokratiet i de forskellige lande antager forskellige former.

I Danmark, som i andre lande i Norden, findes det parlamentariske demokrati, som er demokrati uden konstitutionalisme. Tanken bag er, at folket er suverænt, selvom vi i dag beskæftiger os med en repræsentativ demokratiform. I denne demokratiform bliver de politiske beslutninger således taget af det parlamentarisk valgte flertal uafhængigt af domstolene, som altså ikke har til opgave at fortolke loven (Ibid., s. 52). Derfor har domstolene ikke den aktive, overvågende rolle, som de har i et konstitutionelt demokrati, og som er tiltænkt dem ifølge teorien om magtens tredeling, men i stedet tildeles lovgiverne al tilliden.

I konstitutionelle demokratier er forfatningsdomstolene derimod meget stærke og aktive, og deres rolle er blandt andet at overvåge, at de grundlæggende borgerrettigheder bliver overholdt. USA er et eksempel på et konstitutionelt demokrati, som er sikret i den føderalt opbyggede forfatning, der giver Højesteret vidtgående beføjelser. I Europa er demokratiet i Tyskland et skoleeksempel på den konstitutionelle demokratiform. På baggrund af de historiske erfaringer med diktatur og undertrykkelse under det demokratisk valgte nazistyre blev der nemlig med den nye tyske forfatning fra 1949 indført en helt klar tredeling af magten, og den tyske forfatningsdomstol fik en meget vigtig rolle (Wind, 2007, s. 81 - 82).

De forskellige demokratiopfattelser kommer til udtryk i nationalstaternes forfatninger, hvis indhold som sagt kan opfattes som et direkte udtryk for landenes politiske kultur. Dette vil blive eksemplificeret i nedenstående komparative analyse af udvalgte nationale konstitutionelle tekster.

5.4. Nationale konstitutionelle tekster

Den første reelle forfatning i det, der i dag er Tyskland, blev udformet af rigskansler Otto von Bismarck i 1871. *Det tyske riges forfatning* foreskrev et føderalt, konstitutionelt monarki ledet af en kejser, men medlemsstaterne skulle beholde deres egne styreformers, statsoverhoveder og altså i stor udstrækning deres suverænitet. Mens Tyskland på føderalt niveau var et monarki, fandtes der dermed inden for den føderale stat både monarkier og republikker. Denne forfatning eksisterede indtil 1919, hvor den blev afløst af Weimarforfatningen, som indførte en demokratisk føderal republik, hvor magten skulle udgå fra folket. Weimarrepublikken varede imidlertid kun indtil 1933, da nationalsocialisterne afskaffede forfatningen, og den blev aldrig en demokratisk succes (Currie, 1994, 4 – 8).

Først efter Anden Verdenskrig blev kimen til en legitim demokratisk udvikling i landet lagt med oprettelsen af Forbundsrepublikken og den nye tyske forfatning, *Grundgesetz*, i 1949. Magten blev decentraliseret i det nye Tyskland, som blev delt op i 16 Länder med hver deres parlament (Landtag) og regering styret af en ministerpræsident. Grundloven i Tyskland, som består af de 19 første artikler af forfatningen, er således Forbundsrepublikkens beføjelser, og de øvrige artikler i forfatningen er Ländernes beføjelser (Ibid., s. 343 ff.).

Frankrigs første forfatning, *La Constitution Française*, blev til noget tidligere end Tysklands, nemlig allerede i 1791. Den byggede på Menneskerettighedserklæringen, *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*, som blev udformet efter Revolutionen i 1789. Som beskrevet i kapitel tre i denne afhandling, blev suveræniteten således overført fra kongen til nationen, og det konstitutionelle monarki blev indført i Frankrig. Enevælden blev endelig afskaffet med oprettelsen af Den første franske Republik i 1792.

Den nuværende franske forfatning er fra 1958 og bygger på de tidligere forfatninger. Den er udformet af Charles de Gaulle, som var Den femte Republiks første præsident, og med den indførtes en præsidentiel/parlamentarisk styreform i Frankrig (Theen & Wilson, 1996, s. 108 – 109).

I Danmark gik afskaffelsen af enevælden noget mere fredeligt til end i Frankrig. Her skulle således ikke på samme måde en revolution til, før folket kunne få sin forfatning. Enevælden i Danmark blev nemlig afskaffet med *Junigrundloven* af 1849, som blev *givet* til folket af

Frederik VII: *Givet paa Vort Slot Christiansborg, den 5te Juni 1849. Under Vor Kongelige Haand og Segl* (Junigrundloven). Den nuværende forfatning, *Danmarks Riges Grundlov*, fra 1953 bygger på Junigrundloven, og ingen af disse to grundlove erklærer eksplicit, at folket er suverænt, eller at menneskene har umistelige rettigheder, som det fastslås i den franske forfatning (Danmarks Riges Grundlov).

Ligesom Frankrigs forfatning bygger også den amerikanske forfatning, *The Constitution of the United States of America*, fra 1787 på en menneskerettighedserklæring, nemlig på historiens første nedskrevne af slagsen; *The Declaration of Independence*, altså Den amerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776 (Schanz, 2001, s. 8). USA's forfatning skabte en demokratisk føderal republik, som erstattede den eksisterende amerikanske Union (Fuglede, 2008, s. 12).

Selvom den amerikanske såvel som den franske menneskerettighedserklæring er over 200 år gamle, gælder de altså stadig i dag, i og med at de indgår i henholdsvis det amerikanske og det franske gældende retlige grundlag.

5.4.1. Rettigheder i de nationale forfatninger

Menneskerettighederne har ligeledes en central plads i den tyske forfatning, og de grundlæggende rettigheder er således nedfældet allerede i det første kapitel (Currie, 1994, s. 343 – 351). Den moderne tyske nationalstat er altså baseret på rettigheder i Grundgesetz, hvilket er i modstrid med opfattelsen af den tyske nation som en kulturnation, som beskrevet i denne afhandlings kapitel tre og fire. Det var dog, som sagt, historiske erfaringer fra nazisternes rædselsregime, der havde givet tyskerne en alvorlig lærestreg, og de indså, at et fuldstændigt regimeskifte var nødvendigt. De grundlæggende rettigheder er i øvrigt sikret gennem en forfatningsdomstol, hvilket altså, som nævnt, gør Tyskland til et konstitutionelt demokrati, hvor forfatningen og de grundlæggende rettigheder går forud for statsmagten.

Danmarks Riges Grundlov (Grundloven), nedlægger ikke på samme måde de grundlæggende rettigheder og indeholder slet intet om menneskerettigheder, som altså tillægges stor betydning i den tyske forfatning. Dog nævnes frihedsrettighederne i Grundloven men først i kapitel otte ud af i alt 11 kapitler, hvilket indikerer, at de ikke bliver opfattet som værende helt så centrale i Danmark som i blandt andet USA, Frankrig og Tyskland.

De danske frihedsrettigheder består af den personlige friheds ukrænkelighed, boligens ukrænkelighed, ejendomsrettens ukrænkelighed, næringsfriheden, trykkefriheden og forsamlingsfriheden. Ligeledes nævnes religionsfriheden i kapitel syv. De er alle sammen negative rettigheder, idet de forpligter andre, først og fremmest staten, til ikke at blande sig i den enkelte frihedssfære (Danmarks Riges Grundlov).

Hver enkelt grundrettighed i Grundloven har sin egen paragraf samt mindst én underparagraf, som afgrænser den pågældende vedtagelse. For eksempel er ejendomsrettens ukrænkelighed sikret i Grundlovens § 73, hvis underparagraffer beskytter borgeren mod ekspropriation af ejendom med få undtagelser. Ligeledes fastslår Grundlovens § 71, at den personlige frihed er ukrænkelig, og de i alt seks underparagraffer afgrænser denne paragraf. Grundlovsforfatterne har altså afgrænset de danske grundrettigheder på meget pragmatisk og konkret vis, og der er dermed mindre risiko for, at der kan herske tvivl om fortolkningen af dem. Der eksisterer således heller ikke en dansk forfatningsdomstol til det formål.

Især er religionsfriheden et klart eksempel på Grundlovens frihedsrettigheders negative karakter, da den giver borgerne ret til: *at forene sig i samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning* (Danmarks Riges Grundlov, § 67), ret til ikke at bidrage til andres gudsyndelse (§ 68) og ret til ikke at blive diskrimineret på grund af tro (§ 70). Således består religionsfriheden altså af negative rettigheder, fordi de ikke indeholder *religionslighed*. Ret til lighed er nemlig et positivt krav til andre, som kræver aktiv ageren, hvorimod ret til frihed er en individuel ret, som andre opfylder ved passivitet.

Først i 1992 blev Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ved lov gjort til en del af dansk ret (Den Store Danske). Før dette tidspunkt var menneskerettighederne altså ikke en del af det danske juridiske grundlag.

Til forskel herfra eksisterede menneskerettighederne i Frankrig, som nævnt, allerede inden den første franske forfatning blev til. Den nuværende franske forfatnings præambel (Préambule de la Constitution) er fra 1946, og heri erklæres det, at: *le peuple français (...) réaffirme solennellement les droits et libertés de l'homme et du citoyen consacrés par la Déclaration des droits de 1789 et les principes fondamentaux reconnus par les lois de la République*. De grundlæggende rettigheder i den franske forfatning er altså ikke samlet i en bestemt del eller artikel i selve forfatningsteksten men i Menneskerettighedserklæringen fra 1789 og i præambelen til forfatningen af 1946. Dette vidner om, at der bliver lagt en del større

vægt på de grundlæggende rettigheder i Frankrig end i Danmark, da de i Grundloven, som sagt, først nævnes i kapitel otte.

Menneskerettighedserklæringen fra 1789s § 4 definerer således frihedsbegrebet i Frankrig: *La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui* (Déclaration des Droits de l'Homme), og § 66 i La Constitution Française fastslår, at den personlige frihed er et princip. I modsætning til i Danmark er "Frihed" i Frankrig altså defineret som en abstrakt, overordnet, fortolkningsmulig størrelse.

Menneskerettighederne tillægges ligeledes stor betydning i The Constitution of the United States of America, eftersom den som nævnt bygger på den amerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776.

Ifølge Hans-Jørgen Schanz (2001; 2006) er det nye i den franske og den amerikanske menneskerettighedserklæring, at de er universelle, at folket er den suveræne instans, og at de indfører princippet om, at alle mennesker er lige. De er altså snævert forbundet med den konstitutionelle demokratiform.

5.4.2. Kulturelle elementer i de nationale forfatninger

Selvom den tyske forfatning umiddelbart lægger stor vægt på at inkorporere de grundlæggende rettigheder, indeholder den også kulturelle elementer.

Der er godt nok religionsfrihed i Tyskland, hvilket fremgår af artikel 4, § 1 i Grundgesetz: *Freedom of faith and of conscience, and freedom to profess a religion or a particular philosophy are unviolable*, og i samme artikel, § 2 fastslås det, at: *the undisturbed practice of religion is guaranteed* (Currie, 1994, s. 344). Ligeledes er kirke og stat formelt adskilt i Tyskland, og de er reelt mere adskilt i dag, end det før har været tilfældet. Det er således imod loven at etablere en officiel statskirke (Ibid., s. 245).

Et religiøst og dermed kulturelt element findes imidlertid i artikel 7 i Grundgesetz, som giver staten beføjelser til at støtte op om religion: *Religion classes shall form part of the ordinary curriculum in public schools (...)* (Ibid., s. 345). Det er altså statens opgave at sørge for religionsundervisning, og desuden har religiøse enheder mulighed for at opkræve skatter fra deres menigheder med hjælp fra staten (Ibid., s. 267). Derudover er den menneskelige værdighed ukrænkelig ifølge artikel 1, § 1: *Human dignity is inviolable. To respect and protect it is the duty of all state authority* (Ibid., s. 343). Her kommer det religiøse islet igen til syne,

idet "menneskelig værdighed" er et kristent/bibelsk begreb, jf. Skabelsesberetningen (Den katolske kirke), og den skal altså respekteres og beskyttes af den tyske stat.

Endnu et kulturelt element findes i artikel 116 (Currie, 1994, s. 402), som definerer en "tysker". Heri fastslås det, at efterkommere af tyskere automatisk også bliver tyskere, altså får tysk statsborgerskab. Tyskere af blod er således sikrede i den tyske forfatning med dette etnisk-kulturelle indslag, hvilket stemmer godt overens med det tyske romantiske nationsbegreb, som behandlet i denne afhandlings kapitel tre.

Det tyske samfund er altså ikke sekulært, selvom kirke og stat formelt er adskilt, og den tyske forfatning er således i høj grad en kulturforfatning, selvom den også sikrer menneske- og borgerrettighederne.

Den danske grundlov er ligesom den tyske forfatning en kulturforfatning, hvilket især kommer tydeligt til udtryk i kapitel 1, § 4, som slår fast, at: *den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten* (Danmarks Riges Grundlov), selvom der som nævnt er religionsfrihed i Danmark. Herudover lægges der, som sagt, ikke vægt på rettigheder i det hele taget.

En tredje forfatning med klare kulturelle elementer er den amerikanske, som dog ligesom den tyske og den franske forfatning også lægger stor vægt på menneskerettigheder. The Constitution of the United States of America bygger, som sagt, på den amerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776, som fastslår at:

We hold these truths to be self-evident, that all men are *created* equal, that they are endowed by their *Creator* with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. -That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed. (Declaration of Independence, min fremhævning)

Mennesker er altså *skabt* (created) lige og blevet begavet med visse ufortabelige rettigheder af deres *skaber* (Creator), altså Gud (Schanz, 2001, s. 24). Dette eksempel fra den amerikanske menneskerettighedserklæring indikerer således, at der forud for grundlæggelsen af det amerikanske demokrati og politiske fællesskab fandtes individer, som var bundet sammen i et

religiøst fællesskab baseret på en førmoderne protestantisk tradition (Støvring, 2005, s. 77). Ifølge Samuel P. Huntington (2004, s. 59 ff.) udgør den angelsaksisk-protestantiske kultur og de angelsaksisk-protestantiske politiske værdier da også kernen i den amerikanske identitet. Den amerikanske forfatningstekst er altså blevet til på en religiøs baggrund, og kilden til den er kristendommen, hvilket, sammen med den store betydning der tillægges menneskerettighederne, gør The Constitution of the United States of America til en blanding af en kultur- og en borgerforfatning.

Til sammenligning erklæres det i artikel 1 i den franske menneskerettighedserklæring (Déclaration des Droits de l'Homme), at: *les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits. Les distinctions sociales ne peuvent être fondées que sur l'utilité commune*. Her refereres altså ikke til en skaber, som det er tilfældet i den amerikanske menneskerettighedserklæring. Frankrig er nemlig en fuldstændig verdslig republik, og den franske forfatning repræsenterer en direkte ikke-religiøs holdning. *Frihed, lighed og broderskab* repræsenterer således det franske folks kollektive ideal, og referencer til Gud er ikke at finde i den franske forfatning (La Constitution Française), som i artikel 1 slår fast, at: *la France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale*.

I den franske udgave af menneskerettighedserklæringen henvises der derimod i højere grad til naturtilstanden, som de franske oplysningsfilosoffer opererede med, og altså ikke til en religion, hvilket fremgår af dette citat: *L'Assemblée Nationale reconnaît et déclare, en présence et sous les auspices de l'Être suprême, les droits suivants de l'Homme et du Citoyen* (Déclaration des Droits de l'Homme). "Det højeste væsen" (l'Être suprême) er nemlig, ifølge Schanz (2008, s. 64), et andet udtryk for en af mennesker guddommeliggjort fornuft, som stemmer overens med naturretten.

Der er dog ét enkelt kulturelt element i den franske forfatning; Artikel 2 fastslår nemlig, at *La langue de la République est le français* (La Constitution Française). Som behandlet i denne afhandlings kapitel fire blev fransk indført som officielt sprog i Frankrig i Den tredje Republik i et forsøg på at harmonisere befolkningen og skabe en national identitet, og det er altså også indført i den franske forfatning.

La Constitution Française er dog forankret i den fornuftsbaserede naturret, da den kun indeholder et eneste kulturelt element, hvilket er fuldstændig i overensstemmelse med, at den franske nation i sin grundform er en borgernation og altså først og fremmest bygger på et

politisk og ikke et kulturelt fællesskab, hvilket blev konstateret i denne afhandlings kapitel tre og fire.

5.5. Forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer

Efter ovenstående gennemgang kan det konstateres, at de forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer bunder i nationalstaternes forskellige historiske erfaringer; til forskel fra kulturnationen Tyskland, som har en kulturforfatning, indeholder borgernationen Frankrigs forfatning kun én eneste kulturel henvisning, fordi det franske samfund er baseret udelukkende på politiske rettigheder. I modsætning hertil indeholder den tyske forfatning adskillige kulturelle elementer, men de tyske forfatningsfædre har også i høj grad lagt vægt på de grundlæggende rettigheder. Den amerikanske kulturnations forfatning inkorporerer ligeledes menneskerettighederne, men den amerikanske identitets angelsaksisk-protestantiske grundlag skinner også igennem i den amerikanske forfatning, hvilket gør den til en blanding af en kultur- og en borgerforfatning. I disse tre lande har forfatningsdomstolene en fortolkende funktion, og de overvåger, som nævnt, at de grundlæggende rettigheder, som er nedfældet i de nationale forfatninger, bliver overholdt. Demokratiformen i disse tre nationalstater kaldes således konstitutionel.

Det danske demokrati er derimod, som nævnt, et demokrati uden konstitutionalisme, idet der ikke eksisterer et rettighedskatalog eller en henvisning til menneskerettighederne i Grundloven, og herudover har Danmark ingen forfatningsdomstol. Det er nemlig en form for direkte demokrati, der dog, som nævnt, er repræsentativt i sin moderne udformning. Danmarks grundlov er altså ligesom den tyske forfatning en kulturforfatning, og den ideelle danske demokratimodel består derfor af uformelle normer, som beskrevet i denne afhandlings kapitel tre. Derfor forudsætter den danske demokratiopfattelse et homogent, solidarisk folk med et fælles sprog og en fælles kultur (Haahr, 2002, s. 183).

Denne særlige betoning af "folket", som eksisterer i Danmark, gør, at der er en snæver kobling mellem folk og stat i den danske demokratiske tradition. Den danske demokratiopfattelses forholdsvis stærke islet af deltagelsesdemokrati medfører ligeledes en helt særlig tradition for folkeafstemninger i forbindelse med EU-politik (Kelstrup et al., 2008, s. 246). Pedersen (2006, s. 129 - 130) kalder det danske demokrati et samtaledemokrati, og han mener, at den folkelige deltagelse og stærke frihedstradition, som eksisterer i Danmark, er svær at

imødekomme i et multinationalt fællesskab som EU, hvor der ikke eksisterer en fælles politisk kultur.

5.5.1. Forskellige nationale demokratiopfattelser og politiske kulturer i EU

De forskellige demokratiske traditioner i de europæiske medlemslande gør det da også svært at blive enige om, hvordan en demokratisk Union skal skabes. Det forringer nemlig mulighederne for at basere en fælles europæisk identitet på en opbakning til et mere specifikt sæt af fælles værdier og demokratiske institutioner, og således er det, ifølge Pedersen (2008, s. 247), vanskeligt at skabe velfungerende tværeuropæiske politiske partier.

De grundlæggende forskelle i de nationale demokratiske traditioner har nemlig stor indflydelse på, hvordan man opfatter demokratiet i EU i de enkelte medlemsstater. For eksempel kan den danske EU-skepsis formentlig til en vis grad forklares ved, at de former for retlig regulering, der ligger i EU's traktatgrundlag, passer dårligere til vores traditioner end til traditionerne i mange af de andre medlemslande (Kelstrup et al., 2008, s. 245). Med andre ord er demokratisk legitimitet i EU altså kontekstafhængig, og derfor afhænger debatterne om demokrati af hvilke politiske kulturer, der er tale om.

5.6. EU-samarbejdets nuværende udformning

Som beskrevet i starten af dette kapitel er demokrati knyttet til nationalstaten, fordi medlemmerne af den samme nation deler grundlæggende værdier og har samme verdensanskuelse. Dette er ikke tilfældet hos medlemmerne af EU, da der eksisterer forskellige demokratiopfattelser og politiske kulturer i de forskellige medlemsstater. Der er dermed ikke basis for at skabe den tillid mellem de europæiske borgere, som er nødvendig for at sikre den sammenhængskraft, som er en forudsætning for demokratisk legitimitet.

Reelt minder EU-samarbejdets nuværende retlige grundlag nemlig mest om den franske nationalstats rettighedsbaserede konstitutionelle grundlag. I den franske forfatning fremstilles borgeren nemlig udelukkende som en politisk borger, som den europæiske borger også gør i traktaterne, hvilket vil blive uddybet i afsnittet om unionsborgerskabet i kapitel syv. Den tyske og den amerikanske forfatning inddrager, som sagt, begge det kulturelle såvel som det politiske element, hvilket, som tidligere nævnt, ifølge Østerud, Støvring, Pittelkow, Böss såvel som Pedersen, er nødvendigt for at sikre sammenhængskraften i et samfund.

Jagten på en fælles europæisk identitet

Demokratiet forudsætter nemlig en særlig national kultur for at kunne slå rod, og således indså den politiske elite i den franske borgernation da også, at kulturelle elementer var en forudsætning for at skabe en national identitet og dermed sikre den demokratiske legitimitet, som beskrevet i kapitel fire.

Problemet i EU er imidlertid, at der netop ikke findes en fælles europæisk politisk kultur eller en europæisk identitet. Derfor ville en eventuel europæisk forfatning ikke kunne bygge på hverken den amerikanske eller tyske model, som begge havde et førpolitisk kulturelt fællesskab forud for tilblivelsen af de nationale forfatninger. Ifølge Habermas er en fælles politisk kultur imidlertid ikke nødvendig, for han mener, at EU's demokratiske legitimitet kan sikres på grundlag af formelle normer, hvilket han baserer på sin forfatningspatriotiske tilgang, som blev fremstillet i kapitel tre.

Mulighederne for at udbedre EU's demokratiske underskud ved at indføre en europæisk forfatning, konsekvenserne af et sådant tiltag samt behovet for en fælles europæisk politisk kultur vil blive diskuteret i næste kapitel.

6. Borgerrettighederne som grundlag for EU

6.1. Diskussion om behovet for en fælles europæisk politisk kultur

I debatten om EU's demokratiske underskud bliver det fra visse synsvinkler overvejet, om en europæisk forfatning kunne være en løsning, der ville kunne give EU mere demokratisk legitimitet. Der hersker dog stor uenighed om dette forhold, ligesom der er delte meninger om, hvad en fælles europæisk offentlighed kan udrette, og om en sådan overhovedet eksisterer eller kan skabes.

Diskussionen om behovet for en fælles europæisk politisk kultur kan eksemplificeres ved en komparativ fremstilling af henholdsvis Dieter Grimms (1997) og Jürgen Habermas' (1997) modstridende opfattelser af, hvorvidt en europæisk forfatning forudsætter en fælles europæisk identitet, eller hvorvidt en fælles europæisk identitet kan udspringe af en europæisk forfatning.

6.1.1. EU's demokratiske underskud

Diskussionen om EU's demokratiske underskud er opstået, blandt andet fordi mange bindende beslutninger i EU træffes af organer, som ikke umiddelbart kontrolleres af medlemslandenes folkevalgte forsamlinger (Østerud, 1999, s. 156). Debatten begyndte i starten af halvfemserne, da borgerne i de fleste europæiske medlemsstater skulle stemme om indførelsen af Maastrichttraktaten. Ifølge Grimm (1997, s. 240) blev de europæiske borgere på dette tidspunkt for alvor klar over, hvor meget nationale forhold er påvirket af EU's instanser, love og EF-domstolen. Ligeledes har Europaparlamentet, som repræsenterer borgerne, som nævnt, kun begrænsede beføjelser. Disse forhold medvirker til, at den europæiske lovgivning i høj grad får sin legitimitet fra de nationale regeringers demokratiske legitimitet og altså ikke fra et europæisk folk, eftersom de afgørende beslutningsbeføjelser ligger hos Rådet og Kommissionen.

Tilsvarende er Habermas (2001, s. 15) af den opfattelse, at kløften mellem eliten og borgerne fortsætter med at eksistere, i og med at beslutningerne tages i Bruxelles eller i de enkelte landes regeringer. Konsekvensen af beslutningsprocedurerne uigennemsigtighed og det, at

de europæiske borgere ikke har mulighed for at deltage i disse processer, bliver i høj grad et demokratisk underskud i EU.

Som udgangspunkt er Grimm og Habermas altså enige om, at der eksisterer et demokratisk underskud i EU, de er dog ikke enige om, hvorvidt institueringen af en europæisk forfatning kan udbedre denne situation, hvilket vil blive uddybet nedenfor.

6.1.2. En europæisk forfatning

Ifølge Grimm (1997) giver forfatninger legitimitet til et styre samt øger den sociale integration på grundlag af deres retlige effekt. Således er hans syn på forfatningens rolle, at:

By fixing a society's basic consensus as to the principles of its co-existence and the settlement of disputes, it (forfatningen) links holders of different convictions and interests, enables them to settle their differences peacefully and facilitates the acceptance of defeats. (Grimm, 1997, s. 245)

Dog er en forfatning ikke i stand til at udvirke alt dette selv, idet den er nødt til at trække på sociale forudsætninger, som den ikke selv kan garantere (Ibid.). Med andre ord forudsætter en forfatning, ifølge Grimm, eksistensen af en generel fællesskabsfølelse i samfundet, som kan danne bro mellem konkrete holdninger og interesser (Nanz, 2006, s. 20).

Grimms (1997, s. 257) opfattelse er, at så længe en sådan fællesskabsfølelse ikke eksisterer i EU, vil en europæisk forfatning kun bidrage med fiktiv legitimitet og dermed forværre det demokratiske underskud i stedet for at udbedre det. For Grimm må en forfatning altså være det endelige mål for en identifikationsproces, der tager udgangspunkt i forhold som kulturel arv og historiske alliancer.

I diametral modsætning hertil mener Habermas, at en europæisk forfatning netop kan generere dannelsen af en europæisk identitet. Habermas (1997, s. 264) definerer ikke fælles identitet som en på forhånd givet historisk og kulturelt betinget størrelse, men som en dynamisk proces, der drives af forfatningens institutionalisering af borgernes kommunikationsfællesskab. Han mener således, at de politiske institutioner, som vil blive oprettet med en europæisk forfatning, vil incitere dannelsen af en fælles europæisk politisk identitet. Som beskrevet i denne afhandlings kapitel tre om forfatningspatriotismen er fællesskabet altså baseret på de fælles rettigheder, som borgeren tildeles af forfatningen.

Habermas (Ibid., s. 259) er altså enig med Grimm i, at et europæisk folk ikke eksisterer, men for ham er dette netop et incitament til at skabe en forfatning, der automatisk kan sætte gang i identitetsdannelsen, og ikke til at forfatningsprojektet skal udskydes. Ifølge Habermas (2001, s. 18) vil en fælles europæisk forfatning nemlig kunne intensivere og styre de processer, der kræves for at få et demokratisk EU. Derfor er Habermas' definition af demokratiet i bund og grund et politisk kommunikationsfællesskab, og han er tilhænger af et supranationalt Europa med suverænitetsafgivelse til repræsentative unionsorganer (Østerud, 1999, s. 158).

6.1.3. En fælles europæisk offentlighed

Grimm (1997, s. 252) argumenterer derimod for, at en europæisk fællesskabsfølelse må gå forud for en europæisk forfatning; hans opfattelse er, at et kommunikationsfællesskab er med til at legitimere de politiske institutioner, men at et sådant imidlertid ikke kan opstå, uden de debatterende borgere har en forudgående anerkendelse af og forståelse for hinanden. Grimms pointe er dermed ikke, at en forfatning forudsætter en fælles identitet, men snarere at en fælles identitet er en forudsætning for det kommunikationsfællesskab, som sikrer en legitim samfundsudvikling. Hvis der eksisterede en europæisk offentlighed med et aktivt kommunikationsfællesskab, ville EU altså kunne instituere en forfatning på en legitim måde. Men eftersom offentlig debat, ifølge Grimm, kun opstår i samfund, hvor der eksisterer et fællesskab baseret på gensidig tillid og solidaritet, og et sådant fællesskab ikke er til stede i EU, er dannelsen af en fælles europæisk offentlighed umulig, og dermed kan der heller ikke blive tale om en legitim europæisk forfatningsdannelse (Nanz, 2006, s.21 - 23).

I modsætning hertil er Habermas' (2001, s. 24) argument, at et kommunikationsfællesskab ikke er bundet af en forudgående fælles identitet, men derimod netop gør en sådan overflødig. Den eneste måde, hvorpå man kan skabe et bånd mellem de europæiske stater og de europæiske borgere, er således at politisere projektet. Der er nemlig ikke brug for et førpolitisk forenende bånd i EU, da det eneste nødvendige forenende bånd er den demokratiske proces selv, altså den borgerlige offentligheds kommunikationsfællesskab (Habermas, 2006, s. 25 – 26).

6.1.4. Habermas' borgerlige offentlighed

Habermas (2009) definerer den borgerlige offentlighed som den sfære indenfor hvilken, private individer samles for at debattere og diskutere. Det er således et ikke-fysisk rum af

kommunikation på tværs af tid og sted, og i centrum er det frie individ/borgeren, som interagerer med andre frie individer/borgere i en fornuftsbestemt konsensus. Denne *politiske* offentlighed, som den er, kræver et aktivt og debatterende civilsamfund, hvis kommunikationsfællesskab er selve essensen af demokratiet. Den offentlige debat kan således udfylde de huller og løse de spændinger, der opstår i pluralistiske og multikulturelle samfund, og den kan dermed skabe en fælles politisk identitet.

Habermas (2001, s. 20) mener således, at EU's demokratiske underskud vil kunne overkommes, hvis der udvikles en politisk offentlighed, som indlejrer den demokratiske proces, i EU. På europæisk plan må en velfungerende fælles offentlighed altså nødvendigvis kræve et tværnationalt kommunikationsfællesskab. Denne tværnationale kommunikation i EU skal især foregå via medierne, hvilket betyder, at de nationale medier må gøre mere ud af, hvad der foregår i de andre europæiske lande, når der sker noget i EU-regi. Der skal altså, ifølge Habermas, skabes parallelle debatter og dagsordener i den offentlige debat i de forskellige medlemsstater, og for at dette skal blive muligt, er man nødt til at indføre engelsk som fælles arbejdssprog. Han er dog opmærksom på, at dette ville kunne opfattes som en centraliseret "stats" krænkelse af borgernes individuelle, kulturelle rettigheder (Pedersen, 2008, s. 259). Muligheden for at indføre et fælles sprog i EU vil blive diskuteret yderligere i kapitel syv.

6.1.5. Den offentlige debat som bindeled mellem borgere og forfatning i EU

Indbefattet i Habermas' borgerlige offentlighed er formodningen om, at de kulturelle forskelle automatisk vil forsvinde under den offentlige debat, og tilbage bliver så demokratiet, som, ifølge Habermas, er selve kernen i den europæiske identitet (Ibid., s. 258). Denne tilgang kaldes også den "deliberative" metode, hvilket altså er idéen om fri meningsudveksling. Denne tillid til den offentlige debat er grundlaget for Habermas' politiske teori, idet den offentlige debat skaber fællesskab mellem borgerne, fordi de bliver forbundet med hinanden, når de offentligt diskuterer fælles forhold.

For både Grimm og Habermas udgør den offentlige debat altså et bindeled mellem borgere og forfatning. Men hvor Grimm opfatter en fælles europæisk identitet som en forudsætning for en offentlig debat og konkluderer, at ingen af delene eksisterer, bytter Habermas om på årsag og virkning. Han mener nemlig, at institueringen af en europæisk forfatning vil skabe en

offentlig debat, hvilken vil føre til en kollektiv anerkendelse og legitimering af det europæiske politiske projekt og dermed skabe en fælles europæisk politisk identitet.

Habermas forsøger således at hæve sin forfatningspatriotiske idé, som beskrevet i denne afhandlings kapitel tre, op på europæisk niveau, idet han mener, at EU skal være en abstrakt solidaritet baseret på borgerrettigheder.

6.2. EU som borgernation

Efter ovenstående gennemgang kan det konstateres, at Habermas taler for at skille det borgerretslige element fra den nationale kulturforankring og for at hæve rettighedsfællesskabet op på et supranationalt niveau. Han adskiller altså nationsbegrebets kulturelle og politiske element i modsætning til Grimm samt blandt andre Østerud, Støvring, Böss og Pedersen, som beskrevet i denne afhandlings forudgående kapitler. Habermas' forfatningspatriotiske tilgang stemmer således overens med Hobsbawms konstruktivistiske teori om, at nationer bygger på politisk medborgerskab, og at kulturnationen og borgernationen skal skilles ad, som gennemgået i kapitel to.

Ifølge Habermas er en velfungerende nation således defineret som et politisk fællesskab baseret på fælles rettigheder. Han baserer altså sin konstruktivistiske nationsopfattelse, på det franske republikanske nationsbegreb, som blev behandlet i kapitel tre og fire. Ifølge Habermas ville EU således fungere bedst i form af et politisk fællesskab, altså med borgernationen som grundlag.

For at undersøge validiteten af Habermas' teori vil jeg nedenfor behandle begrebet offentlig debat i EU-sammenhæng. Offentlig debat er nemlig flere gange blevet udnævnt til at udgøre det middel, der kan bekæmpe EU's demokratiske underskud, hvilket tyder på, at Habermas' forfatningspatriotisme lever i bedste velgående.

6.3. Offentlig debat i EU

Den opfattelse, at offentlig debat er et centralt element i den demokratiske legitimering af EU, går hånd i hånd med den reformproces, der blev sat i gang med Laeken-erklæringen i 2001. I forbindelse hermed var der nemlig stor fokus på spørgsmålet om den manglende europæiske

identitet, og både Grimms og Habermas' syn på forholdet mellem folk og forfatning var repræsenteret i debatten, dog var Habermas' position dominerende.

6.3.1. EU's reformproces

Laeken-erklæringen etablerede i 2001 et midlertidigt politisk forum kaldet "Konventet for Europas fremtid", som skulle være garant for en åben og inkluderende reformproces, og som havde mandat til at udarbejde et eller flere forslag til en ny traktat. Ambitionen var i højere grad at inddrage nationale politikere samt borgerne aktivt i diskussionen om EU's udformning og dermed også i grundtraktaternes reformproces (Wind, 2006, s. 15 - 20). Konventet bestod således af repræsentanter fra de nationale parlamenter og regeringer, Europaparlamentet, Kommissionen og de nye medlemslande. Konventets formand var Valéry Giscard d'Estaing, og han sammenlignede konventets arbejde med USA's forfatningsgivende forsamling, der blev nedsat 1787 i Philadelphia, og som udarbejdede den amerikanske forfatning (Friis & Biering, 2005, s. 11 - 12).

I løbet af konventets arbejdsperiode blev ambitionen om at udarbejde et udkast til en europæisk forfatning da også mere og mere eksplicit. Der opstod imidlertid ikke fuld konsensus om den holdning, at forfatningen kunne skabe et folk. Tværtimod mente mange, at man i forfatningsteksten skulle referere til det europæiske kulturelle fællesskab som et grundlag for den europæiske integrationsproces. Det blev især tydeligt i den ophedede debat om, hvorvidt Europas kristne arv skulle nævnes i præamblen til den nye tekst (Norman, 2003, s. 83 - 84), som beskrevet indledningsvis i denne afhandling. Debatten resulterede, som nævnt, i et kompromis bestående af en henvisning til Europas "religiøse arv", uden at det bliver præciseret hvilken religion, der tænkes på (Christiansen, 2008, s. 256).

Konventets arbejdsform var baseret på den deliberative metode, som Habermas, som sagt, er fortaler for, i håb om at udbedre EU's demokratiske underskud. Således fik Konventet sin helt egen hjemmeside, hvor alle arbejdsdokumenter var tilgængelige for offentligheden, og ligeledes var plenarmøderne åbne for pressen. Konventets arbejdsmetoder blev dog kritiseret for ikke at være så deliberative som tilsigtet, og flere mente, at Konventet endte med at minde om en regulær regeringskonference med en masse kompromiser og en stram central styring. Der var dog bred enighed om, at Konventets arbejdsmetoder var mere fordelagtige end regeringskonferencernes metoder førhen, selv efter Forfatningstraktaten blev nedstemt i Holland og Frankrig i 2005 (Wind, 2006, s. 22 - 24).

Ved afslutningen af konventets arbejdsperiode kunne deltagerne imidlertid konstatere, at de trods ambitioner herom ikke havde formået at inddrage de europæiske borgere i reformprocessen, da debatten endnu en gang var foregået på elitært niveau. Der var altså blevet ført en debat i offentlighed men ikke en offentlig debat.

6.3.2. Plan D

På trods af den manglende succes i forbindelse med udarbejdelsen af udkastet til Forfatningstraktaten blev offentlig debat igen anråbt som midlet til at løse EU's demokratiske problemer, da de franske og hollandske vælgere havde stemt den nye Forfatningstraktat ned i 2005. I et forsøg på at skabe større folkelig deltagelse i og opbakning til det europæiske projekt lancerede Kommissionen Plan D, hvor D står for demokrati, dialog og debat. Hovedformålet med Plan D var at skabe øget kontakt mellem EU's institutioner og borgere, øget offentlig opmærksomhed omkring EU og øget deltagelse i EU-debatten på det nationale såvel som på det europæiske plan (Europa – Internetportalen til EU, 2007). Plan D var således Kommissionens bidrag til EU's såkaldte "tænkepause", som indledtes på omkring samme tid, som Storbritannien overtog EU-formandskabet. Briterne formåede dog ikke for alvor at sætte spørgsmålet om EU-borgernes skepsis på dagsordenen, med det resultat at Plan D hovedsageligt blev diskuteret i Bruxelles og ikke i de europæiske befolkninger (Wind, 2006, s. 106 – 107).

På trods af at den offentlige debat gentagne gange er blevet udråbt til at være EU's redningsplanke og på trods af de forskellige initiativer, der forgæves er blevet iværksat på europæisk såvel som på nationalt plan for overhovedet at skabe en europæisk offentlig debat, er det altså tydeligt, at den folkelige deltagelse i og opbakning til samarbejdet ikke er blevet øget. Dette faktum kommer ligeledes til udtryk i EU-borgernes faldende interesse for EU, som afspejler sig i den ringe deltagelse i valg til Europaparlamentet, som nævnt i kapitel fem.

En del af manglen på en europæisk offentlig debat kan formentlig skyldes den måde, de debatterede emner bliver formidlet på af de nationale politikere såvel som af medierne, hvilket vil blive behandlet nedenfor med Danmark som eksempel.

6.3.3. Nationale politikeres og mediers rolle i den offentlige debat

I Danmark har den nationale identitet stor betydning for danskerne, som derfor, ifølge Pittelkow (2004, s. 83), i høj grad er del af en *dansk* offentlighed frem for en europæisk.

Danskerne opfatter nemlig nationale såvel som internationale begivenheder ud fra en dansk synsvinkel i et kommunikationsfællesskab med andre danskere. Denne nationale indgangsvinkel til nyheder og informationer skyldes i høj grad den måde, medierne i Danmark formidler det udenlandske stof på, hvilket nemlig ofte bliver gjort med en dansk vinkel. Det handler for eksempel om danske soldater i Afghanistan eller om de danske forbehold i EU, og selv når det ikke handler om Danmark eller om danskere, bærer informationerne alligevel præg af en dansk måde at forholde sig til emnerne på. Den danske debat om Metockdommen, som blev fremstillet i kapitel fem, er et eksempel herpå.

Det hjælper heller ikke på den europæiske offentlige debat, at alle politikere vælges nationalt. Ifølge Marlene Wind (2006, s. 127) er dette nemlig med til, at det overvejende bliver de negative sider af EU-samarbejdet, der nævnes i medierne. For selvom de fleste politikere er klar over, at de primært opnår handlekraft og resultater gennem EU-systemet, har de alligevel en interesse i at opretholde en illusion om, at de personligt og/eller de nationale institutioner er ansvarlige for positive resultater. Derfor kan det ofte være fordelagtigt for de nationale politikere kun at nævne EU, når der er noget at bebrejde samarbejdet.

6.4. EU's bestræbelser på at øge samarbejdets demokratiske legitimitet

Efter ovenstående eksempler på forsøg på at skabe en europæisk offentlig debat kan det konstateres, at EU i flere tilfælde har benyttet sig af den deliberative metode, som Habermas går ind for, i bestræbelserne på at øge samarbejdets demokratiske legitimitet. Det kan imidlertid også konstateres, at disse forsøg ikke har formået at udbedre det europæiske demokratiske underskud. Der eksisterer således ikke et kommunikationsfællesskab eller en offentlig debat i EU, hvilket blandt andet kan skyldes de nationale politikeres og mediers måde at formidle på. Dermed er eksistensen af en europæisk politisk offentlighed altså udelukket.

Udover forsøgene på at lancere offentlige debatter i EU har Kommissionen benyttet sig af en række andre virkemidler i forsøget på at skabe en fælles europæisk identitet. Blandt andet har den kopieret forskellige virkemidler, som traditionelt bliver forbundet med "identitetsbygning" (identity-building) i nationalstaterne, som for eksempel indførelsen af kulturelle elementer i EU samt af det "europæiske statsborgerskab". Kommissionens tiltag vil blive behandlet i næste kapitel sammen med den dualitet mellem europæisk og national

Jagten på en fælles europæisk identitet

identitet, som eksisterer i EU's juridiske grundlag, og som er stærkt medvirkende til at forøge Unionens demokratiske underskud.

7. Europæisk eller national identitet

7.1. En stadig snævrere sammenslutning

I Romtraktatens præambel hedder det, at de underskrivende stater er besluttet på at skabe grundlag for *en stadig snævrere sammenslutning mellem de europæiske folk* (Europa – Internetportalen til EU (Romtraktaten)). Der er tale om "en stadig snævrere sammenslutning" men ikke om etableringen af ét europæisk folk. Tværtimod er det *de* europæiske folk i flertal, der skal samarbejde, hvilket indikerer, at nationalstaterne vil blive ved med at spille en særlig rolle i EU. Erklæringen om et stadigt snævrere samarbejde er bevaret i samtlige nye traktater efter Romtraktaten, og det europæiske samarbejde er i overensstemmelse hermed således blevet mere og mere udbygget og forpligtende, uden at borgerne i de forskellige - og stadigt flere – medlemslande er blevet konstitueret som et europæisk folk. Nationalstaterne afgiver nemlig hele tiden suverænitet til EU, som samtidig henter sin legitimitet fra disse og altså ikke direkte fra de europæiske borgere. Denne dualitet, der eksisterer i Romtraktaten, er i høj grad medvirkende til EU's nuværende demokratiske underskud.

Der er rigtignok, som nævnt, direkte valg til Europaparlamentet. Men med magtbeføjelser, der trods forøgelse fra traktat til traktat er begrænsede, og en valgdeltagelse, der ligger en del under 50 % på EU-plan (se bilag 1), udgør Europaparlamentet ingen stærk legitimitetskilde. Samtidig har EU ingen beføjelser til at implementere sin lovgivning, da det skal ske gennem de nationale parlamenter (Kelstrup et al., 2008, s. 350). Samarbejdet bygger altså på en blanding af indirekte legitimitet og direkte demokrati, hvilket blev behandlet i kapitel fem.

Således mener Cris Shore, at:

Indeed, the goal of an 'ever-closer Union among the peoples of Europe', enshrined in the 1957 Treaty of Rome and echoed in successive treaties, hinges largely on the European Union's capacity to forge a new sense of 'Europeanness': a collective identity that can transcend exclusively parochial and nationalistic loyalties and lay the foundations for a higher level of consciousness based on allegiance to European, rather than national, institutions and ideals. (Shore, 2000, s. 21)

Ifølge Shore er EU altså nødt til at skabe en fælles europæisk identitet for at opfylde Romtraktatens erklærede mål om en stadig snævrere sammenslutning mellem de europæiske folk og dermed øge den europæiske integration.

For at nå dette mål har Kommissionen benyttet sig af forskellige virkemidler, som tidligere er blevet benyttet til at skabe enhed og fælles identitet i de europæiske nationalstater, hvilket vil blive behandlet nedenfor.

7.2. Nationale enheds- og identitetsskabende virkemidler i EU

Den nationale identitet i Frankrig og i Tyskland blev skabt med forskellige kulturelle virkemidler blandt andet ved hjælp af sprog som en sammenknyttende kulturel faktor, hvilket blev behandlet i denne afhandlings kapitel fire om sprogets rolle i den nationale identitetsdannelse. Således indså den politiske elite i Den tredje franske Republik, at kulturelle tiltag var nødvendige for at harmonisere befolkningen og skabe en fransk identitet i den franske nation, som udelukkende var baseret på et politisk fællesskab.

Ligesom det var tilfældet i den franske politiske nationalstat i slutningen af 1800-tallet, har man således også i EU i det 20. århundrede indført kulturelle elementer i et forsøg på at skabe en europæisk identitet og sikre det demokratiske legitimationsgrundlag. Ifølge Shore (Ibid., s. 3) er EU's demokratiske underskud da også: *symptomatic of a deeper 'cultural deficit'; a deficit vividly reflected in the absence of a European public.*

Kommissionen har, ligesom eliten i Frankrig i slutningen af 1800-tallet, længe været opmærksom på fordelene ved kulturelle tiltag. Allerede i 1983 underskrev stats- og regeringscheferne samt udenrigsministrene således en "Højtidelig erklæring om Den Europæiske Union", hvis formål var at skabe en europæisk bevidsthed i medlemsstaterne, som skulle yde en fælles indsats på forskellige kulturelle områder. Denne erklæring fik Kommissionen til straks at gå i gang med diverse kulturelle initiativer, hvis formål var at fremme en bevidsthed om en fælles kulturel arv som en del af den europæiske identitet (Ibid., s. 45).

Med Maastrichttraktaten i 1993 blev der således på Kommissionens initiativ indført en række elementer, som skulle knytte de europæiske borgere tættere sammen. Udover institueringen af unionsborgerskabet har Kommissionen også indført kulturelle symboler, som den har

kopieret fra nationalstaten i forsøget på at skabe en fælles europæisk identitet, hvilket vil blive behandlet nedenfor efter behandlingen af unionsborgerskabet.

7.2.1. Unionsborgerskabet

Da Maastrichttraktaten trådte i kraft blev især unionsborgerskabet hyldet som en af de største nyskabelser, som skulle sørge for *en stadig snævrere sammenslutning mellem de europæiske folk*. Denne formulering i Romtraktaten havde dog som sagt slået fast, at EU's nationalstater ville blive ved med at spille en betydelig rolle i samarbejdet, og dermed at statsborgerskabet ville forblive indenfor medlemsstaternes rammer. Statsborgerskab er nemlig traditionelt tæt forbundet med nationalitet, men netop derfor kan det, ifølge Shore (Ibid., s. 66 - 67), måske logisk set hævdes, at EU med indførelsen af det "europæiske statsborgerskab", altså unionsborgerskabet, ville kunne skabe en ny form for nationalitet og altså en europæisk identitet.

Unionsborgerskabet gør statsborgere i EU's medlemsstater unionsborgere og sikrer dem lige behandling uanset nationalitet. Ligeledes tildeles borgerne en række rettigheder i form af blandt andet ret til fri bevægelighed og ophold inden for EU, stemmeret og valgbarhed til kommunal- og Europaparlamentsvalg samt diverse rettigheder knyttet til diplomatisk og konsulær beskyttelse (Folketingets EU-Oplysning, 2008, s. 24 - 26). Således opfattes de europæiske borgere i samarbejdets retlige grundlag som politiske borgere, da der ikke eksplicit nævnes et fælles kulturelt grundlag.

Dette "europæiske statsborgerskab" skulle, ifølge Shore (2004, s. 31), skabe en europæisk offentlighed, og formålet var således hovedsageligt at styrke Unionens demokratiske legitimitet ved at pleje borgernes tilhørsfølelser. Den europæiske elite har således med indførelsen af unionsborgerskabet forsøgt at skabe et folk, ligesom de nationale politiske eliter gjorde i det 19. og 20. århundrede. Unionsborgerskabet er altså en slags kopi af det nationale statsborgerskab, som opfattes som et enhedsskabende element, men forskellen er, ifølge Shore (Ibid., s. 40), at de forhold, der giver nationalstaten sin legitimitet, er historiske og sociale og ikke mindst forankrede i hverdagskulturen.

Kommissionen har altså forsøgt at løfte statsborgerskabet op på europæisk niveau, men eftersom det nationale statsborgerskab er en forudsætning for unionsborgerskabet, udgør dette supranationale element altså et supplement til det nationale tilhørsforhold og træder ikke i stedet for dette. Herved fastlåses borgeren i en nationalstatslig konstruktion, og

opfindelsen af det europæiske statsborgerskab kan altså ikke udligne EU's demokratiske underskud, fordi et demokrati, der hviler på mere end ét folk, er selvmodsigende. Ligeledes er de kulturelle identitetsgivende elementer forbeholdt det nationale tilhørsforhold, idet den europæiske borger altså er en politisk borger. Unionsborgerskabet kan altså ikke skabe den ønskede fælles europæiske identitet.

7.2.2. Symbolbrug

Endnu et eksempel på Kommissionens tiltag for at skabe en fælles europæisk identitet var et forsøg på at inkorporere tanken om EU i borgernes hverdagsliv ved at indføre symboler.

Således blev EU's flag officielt indført i 1985. Flagets 12 gule stjerner danner en cirkel, som symboliserer foreningen af de europæiske folk. Antallet af stjerner er fastsat til 12, hvilket er symbolet på fuldkommenhed og enhed. Den cirkel, stjernerne danner, kan også symbolisere Jomfru Marias glorie og dermed udgøre et kristent symbol. Derfor var dette logo, i Kommissionens optik, det perfekte symbol på europæisk identitet og europæisk enhed. Herudover indførte Kommissionen det europæiske pas, kørekort og nummerplader, en EU-hymne - Beethovens niende symfoni, "An die Freude", med tekst af Schiller - såvel som en "Europadag", som blev fastlagt til d. 9. maj, hvilket er Jean Monnets fødselsdag og den dato, Schuman-planen blev til i 1950 (Shore, 2000, s. 47 – 50; Pedersen, 2008, s. 229 - 231).

Disse eksempler på europæiske symboler minder i høj grad om traditionelle nationale symboler, idet de fleste europæiske nationalstater har deres eget flag, nationalsang samt nationaldag. Ligesom med statsborgerskabet har Kommissionen altså forsøgt at kopiere de nationale kulturelle elementer, som før har skabt enhed og national identitet i de europæiske nationalstater, og har overført dem til EU i et forsøg på at skabe europæisk enhed og identitet. Forskellen på Kommissionens tiltag i det 20. og 21. århundrede og den franske elites tiltag i den franske nationalstat anno 1871, som behandlet i kapitel fire, er imidlertid, at selvom de kulturelle tiltag i Den tredje Republik nok blev påtvunget folket af den politiske elite, var de ikke desto mindre baseret på en genfortolkning af gamle myter og historier. Derfor havde de en fælles kulturel forankring og vakte "genklang" hos befolkningen, ligesom Anthony D. Smiths teori, der blev gennemgået i kapitel to, foreskriver. Kommissionens kulturelle tiltag er derimod ikke knyttet til myter eller en fælles europæisk historie, og derfor vækker de indførte symboler ikke genklang hos de europæiske medlemslandes befolkninger. De europæiske

symboler virker tværtimod temmelig abstrakte og elitære. For eksempel har de færreste europæere formodentlig hørt om Schiller, som har skrevet teksten til EU-hymnen.

Disse symboler, som har været en del af EU i mange år, er i øvrigt blevet fjernet fra samarbejdets traktatlige grundlag under den reformproces, der startede i 2001, og er således ikke indeholdt i Lissabontraktaten. Ifølge Pedersen (2008, s. 227) skyldes dette tiltag, at effekten af denne 'identitetsbygning' baseret på symboler sandsynligvis er endnu mere begrænset i et EU med hele 27 medlemslande. Det kunne selvfølgelig også tyde på, at man efterhånden har indset, at indførelsen af disse symboler reelt ikke har haft nogen inciterende effekt på skabelsen af en fælles europæisk identitet.

7.3. Jagten på en fælles europæisk identitet

Efter ovenstående gennemgang kan det konstateres, at indførelsen af nationale enheds- og identitetsskabende virkemidler i EU hverken har formået at udbedre samarbejdets demokratiske underskud endsige skabe en fælles europæisk identitet. Grunden hertil er for det første, at bestemmelsen om unionsborgerskabet fastholder den europæiske politiske borger i en nationalstatslig konstruktion, og for det andet vækker de indførte kulturelle symboler ikke genklang i den europæiske befolkning, eftersom de ikke har en fælles forankring i historien. Da der ikke eksisterer en fælles europæisk historie eller arv, et fælles kulturelt grundlag, sprog eller fælles myter, kan der altså ikke skabes en fælles europæisk identitet. Således er det Smiths opfattelse at:

Any attempt to 'create national or supranational facts' is unlikely to be successful on the social and cultural levels. Of course, one can forge supra-national institutions and create economic and political unions, as Bismarck did for the German states. But this frequently cited parallel contains an obvious flaw. Language and historical memories, as well as myths of ethnic descent, united the populations of the German states; the same factors divide the peoples of 'Europe'. (Smith, 1993, s. 134)

Netop sprog er også ifølge Habermas vigtigt, men han lægger til forskel fra Smith ikke vægt på de nationale sprog. Som nævnt i denne afhandlings kapitel seks om Habermas' borgerlige offentlighed mener han således, at institueringen af engelsk som arbejdssprog i EU er en forudsætning for eksistensen af parallelle debatter og dagsordener i den offentlige debat i de forskellige europæiske medlemsstater. Således er det altså, som sagt, Habermas' opfattelse, at indførelsen af et fælles sprog i EU ville kunne skabe en politisk offentlighed og dermed en fælles europæisk identitet.

7.3.1. Et fælles europæisk sprog

Habermas' anskuelse stemmer overens med hans republikanske nationsopfattelse, som er magen til den, der er grundlaget for den franske borgernation, hvilket blev fremstillet i kapitel tre i denne afhandling. Som behandlet i kapitel fire var den sproglige harmonisering i Frankrig i Den tredje Republik i høj grad medvirkende til at skabe en national identitet, og eftersom EU ligesom Frankrig, som nævnt, er et politisk fællesskab, kunne man fristes til at tro, at en sproglig harmonisering i EU på lignende vis ville kunne skabe en fælles europæisk identitet. Forskellen er imidlertid, at den politiske elite i Frankrig i slutningen af 1800-tallet havde den fordel, at de kunne "opfinde" en slags etnisk nationalisme baseret på en genfortolkning af gamle historiske myter og traditioner, som kunne binde franskmændene sammen og skabe en national identitet, hvilket Smiths teori foreskrev i kapitel to. Det franske sprog var således forankret i denne etniske nationalisme og kom til at fremme borgernes følelse af at tilhøre den franske nation, hvilket skabte enhed og kontinuitet og dermed en egentlig national identitet.

Den politiske elite i EU har ikke på samme måde mulighed for at basere en fælles europæisk identitet på en genfortolkning af gamle myter og traditioner, da der ikke eksisterer ét europæisk folk men mange og dermed adskillige nationale myter og traditioner frem for fælles europæiske. Ligesom det er tilfældet med de symboler, EU har indført, ville et fælles europæisk sprog således heller ikke have en historisk forankring på samme måde, som det franske sprog havde i den franske nationalstat, og derfor ville borgerne i EU's medlemsstater ikke tage et nyt sprog til sig og gøre det til deres eget.

Det er altså ikke muligt at indføre et fælles europæisk sprog, og dermed er forudsætningerne for Habermas' borgerlige offentlighed, der skal afskaffe alle de kulturelle forskelle og lade demokratiet tilbage, således, ifølge hans egen teori, ikke til stede.

7.3.2. Baggrunden for Habermas' idéer

Habermas' idé om at adskille det politiske og det kulturelle element af nationsopfattelsen bunder, ifølge Østerud (1999, s. 158), i Tysklands historiske identitetsdannelse. I efterkrigstidens Vesttyskland forsøgte man nemlig at forankre den nye tyske identitet i demokratiske rettigheder i stedet for som tidligere i en sprogligt og etnisk baseret nationalkultur, som gennemgået i kapitel tre og fire i denne afhandling. Dette kommer til udtryk i den nuværende tyske forfatning fra 1949, hvor menneskerettighederne har en meget central plads, som behandlet i kapitel fem. Det var således rædslerne fra Det Tredje Rige, der skabte forfatningspatriotismen, som Habermas forsøger at løfte op på europæisk niveau.

Böss (2008, s. 68 - 69) er enig i denne vurdering, og han mener, at Habermas' kritik af nationalstaten bunder i den aggressive etniske nationalismes tilbagevenden, som især kom til udtryk i form af fremmedhad, efter den kommunistiske bloks sammenbrud. Således mener Habermas altså, at når borgerne ikke længere udgør et kulturelt fællesskab, kan den sociale sammenhængskraft skabes i form af et politisk fællesskab defineret som fælles demokratiske værdier og normer. Der er altså tale om en slags fælles kultur, dog ikke af national karakter men baseret på rettigheder.

Men spørgsmålet er, om ikke Habermas tager fejl, når han, som gennemgået i kapitel seks, antager, at de kulturelle forskelle automatisk forsvinder under den offentlige debat, og at demokratiet, hvilket, han mener, udgør kernen i den europæiske identitet, så bliver tilbage. Den fejl, Habermas her begår, er, ifølge Pedersen (2008, s. 258), at han netop hverken er kulturneutral eller upartisk, eftersom den europæisk-vestlige form for demokratisk rationalitet, han plæderer for, er forankret i netop den europæisk-vestlige kultur.

7.3.3. Den nødvendige kulturelle forankring

Habermas har da også i de senere år erkendt, at selv abstrakte, universelle normer vil blive afkodet forskelligt i de specifikke historiske og kulturelle kontekster, når de bliver implementeret. Han mener nemlig, at der i demokratiske stater eksisterer det, han kalder en "etisk kode", som består af de erfaringer, befolkningen har tilegnet sig gennem deres lange historiske samliv inden for et bestemt territorium. Således er Habermas' begreb om den etiske kode altså udtryk for, at et velfungerende demokrati forudsætter et førpolitisk, kulturelt fællesskab (Böss, 2008, s. 70).

Den samme opfattelse kommer til udtryk i Habermas' samtale med daværende kardinal Joseph Ratzinger, den nuværende Pave Benedikt 16., fra 2006, hvor han giver udtryk for, at religion og dermed kultur spiller en vigtig rolle for sammenhængskraften i et samfund. Det er nemlig hans opfattelse, at religiøse stemmer er en nødvendig og legitim del af den offentlige debat. Han mener derfor at det er *i forfatningsstatens egen interesse at omgås alle disse kulturelle kilder – hvorfra borgernes normbevidsthed og solidaritet forsynes – skånsomt*, og at: *Denne bevidsthed der er blevet konservativ, spejler sig i talen om det "postsekulære samfund"* (Habermas, 2006, s. 38). Habermas mener således, at det religiøse sprog spiller en rolle, fordi det indeholder *særlige erkendelser og intuitioner, billeder og symboler, som det profane og rationelle sprog ikke ejer* (Christiansen, 2008, s. 240).

Disse to eksempler slår fast, at Habermas' opfattelse har ændret og udviklet sig fra hans konsekvente insisteren på, at det politiske fællesskab skal adskilles fra de kulturelle elementer, og at det europæiske samarbejde derfor kan og skal udgøre et politisk fællesskab. Han har nemlig indset vigtigheden af den kulturelle forankring, som, blandt andre Støvring, Østerud, Pittelkow, Pedersen, Shore og Böss mener, er af altafgørende betydning for sammenhængskraften og den demokratiske legitimitet i et samfund. Ifølge disse teoretikere ville det europæiske demokrati således blive mere modstandsdygtigt, hvis der blev skabt en stærkere europæisk kulturel identitet. Men den seneste udvikling har vist, at de nationale identiteter hele tiden bliver styrket, og det ser ikke ud til, at den udvikling vil ændre sig i en nær fremtid (Madsen, 2009).

7.3.4. Den stadigt lange vej til en fælles europæisk identitet

Et udtryk for denne udvikling er resultatet af Europaparlamentsvalget i 2009, hvor der i mange lande i langt højere grad end ved foregående valg blev valgt repræsentanter ind fra EU-skeptiske partier. For eksempel vandt højrenationalistiske partier frem på bekostning af socialdemokratiske partier i Storbritannien, Holland, Østrig og Finland. Den mest betydningsfulde tendens ved valget var dog de borgerlige midterpartiers sejr i de fleste lande, som var resultater af meget EU-kritiske valgkampagner (Østergaard & Lauritzen, 2009). I Danmark havde Dansk Folkeparti stor succes ved valget, og det mest EU-positive parti, Radikale Venstre, fik ingen mandater (Lauritzen, 2009).

Jagten på en fælles europæisk identitet

Ifølge Shore (2000, s. 67) er en europæisk offentlighed da også et problematisk og i høj grad retorisk begreb, som i højere grad afspejler EU's elitors politiske ideal end den nuværende politiske virkelighed, som den opfattes af iagttagere udenfor Bruxelles.

Det tyder altså på, at Romtraktatens erklæring om *en stadig snævrere sammenslutning mellem de europæiske folk* stadig lever i bedste velgående.

8. Konklusion og perspektivering

Jagten på en fælles europæisk identitet er en kæmpemæssig udfordring for det europæiske samarbejde; ikke alene hersker der tvivl om, hvorvidt en sådan overhovedet kan skabes, der er ligeledes i høj grad stor uenighed om formen og indholdet af en sådan størrelse. Der er imidlertid bred enighed om, at EU's demokratiske legitimitet og samarbejdets fortsatte integration forudsætter en form for fælles politisk kultur. Det grundlæggende spørgsmål i den forbindelse er, hvorvidt samarbejdet kan være baseret på borgernationen, som Frankrig udgør et klassisk eksempel på, eller hvorvidt kulturen er et nødvendigt grundlag, som det var tilfældet ved dannelsen af den tyske kulturnation.

Den franske nation blev nemlig ved sin tilblivelse baseret på borgerrettighederne og den frivillige tilslutning til republikkens værdier, og den bestod altså af et politisk fællesskab uden et kulturelt grundlag. Et sådant blev nemlig først tilføjet senere i form af et fælles sprog, da den politiske elite i Den tredje Republik indså, at den kulturelle forankring var nødvendig for at skabe en national identitet og således sikre sammenhængskraften i samfundet samt nationalstatens demokratiske legitimitet. I modsætning hertil blev den tyske nation dannet på et kulturelt grundlag, og der eksisterede et tysk folk længe før etableringen af den tyske nationalstat. Det tyske sprog udgjorde således det kulturelle fundament for nationsopfattelsen, fordi det blev forbundet med den tyske identitet af de nationalromantiske filosoffer, og først da det politiske element i form af blandt andet et rettighedsfællesskab blev tilføjet efter kommunismens sammenbrud, blev det forenede Tyskland en demokratisk nationalstat. Således optog den franske borgernation og den tyske kulturnation elementer fra hinanden, fordi kulturelle såvel som politiske elementer er nødvendige for at sikre den sammenhængskraft i samfundet, som er en forudsætning for demokratisk legitimitet.

Noget tyder på, at der er en vis mangel på netop demokratisk legitimitet i EU. I hvert fald har der længe været diskussion om Unionens såkaldte demokratiske underskud, hvilken blandt andet er baseret på utilfredshed med Europaparlamentets begrænsede beføjelser samt beslutningsprocedurernes uigennemsigtighed. Demokrati er da også, ifølge den essentialistiske opfattelse, traditionelt tæt knyttet til nationalstaten, eftersom demokratisk legitimitet lettest kan opnås i et fællesskab, hvis medlemmer har den samme

verdensanskuelse og deler det samme værdisæt. Demokrati er, til trods herfor, anført som en fælles europæisk værdi i EU's traktatlige grundlag, selvom Unionen i kraft af samarbejdets udformning er baseret på en blanding af indirekte legitimitet og direkte demokrati.

Det er imidlertid vanskeligt at opnå konsensus om udformningen af demokratiet i EU; de nationale forventninger til begrebets indhold adskiller sig nemlig i høj grad fra hinanden, fordi der eksisterer forskellige demokratiske traditioner og politiske kulturer i de europæiske nationalstater, hvilket kommer til udtryk i de nationale forfatninger. Således inddrager både den amerikanske og den tyske forfatning såvel det politiske som det kulturelle element, hvilket, som det blev slået fast med dannelsen af henholdsvis den tyske og den franske nationale identitet, er nødvendigt for at sikre sammenhængskraften, og for at demokratiet kan slå rod. En eventuel europæisk forfatning kan dog ikke baseres på hverken den amerikanske eller den tyske model, da et kulturelt fællesskab gik forud for forfatningen i disse to nationalstater. Der eksisterer nemlig netop ikke ét europæisk folk men flere, og dermed har europæerne ingen fælles historie, myter eller traditioner, som kan genfortolkes og udgøre grundlaget for et europæisk kulturelt fællesskab.

EU's traktatlige grundlag er ligeledes i høj grad medvirkende til at forøge samarbejdets demokratiske underskud, fordi både erklæringen om unionsborgerskabet og formuleringen i Romtraktatens præambel fastholder de europæiske borgere i en nationalstatslig konstruktion, hvilket er med til at forhindre europæerne i at blive konstitueret som ét folk. Den danske demokratimodel kan derfor selvsagt heller ikke udgøre et forbillede for EU, eftersom den parlamentariske demokratiform, der eksisterer i Danmark, forudsætter et homogent folk med en fælles kultur og et fælles sprog, og derudover lægger den ikke vægt på rettigheder.

En europæisk forfatning ville således i høj grad komme til at minde om den franske forfatning, som kun lægger vægt på det politiske rettighedsfællesskab. I sin nuværende udformning udgør EU da også et politisk fællesskab, ligesom den franske nationalstat gjorde det ved sin dannelse, og de europæiske borgere opfattes i det retlige grundlag i overensstemmelse hermed som politiske borgere akkurat som borgerne i Frankrig. Ifølge forfatningspatriotismens fortalere behøver den europæiske identitet da heller ikke være

forankret i et kulturelt fællesskab. Tanken er nemlig, at den offentlige debat, der vil blive skabt i forbindelse med institueringen af en europæisk forfatning, automatisk vil udligne alle nationale og kulturelle forskelle og efterlade demokratiet, som opfattes som essensen af den europæiske politiske identitet.

Kommissionen har dog flere gange forsøgt at skabe en tværnational offentlig debat i EU, men det er indtil videre ikke lykkedes, hvilket blandt andet kan skyldes den måde, de nationale medier og politikere formidler EU-stoffet på i medlemsstaterne. Kommissionens forsøg på at skabe en fælles europæisk kulturel identitet ved at tilføje kulturelle elementer til det europæiske politiske fællesskab, hvilket netop var det, som sikrede den demokratiske legitimitet i den franske nationalstat i Den tredje Republik, er imidlertid også slået fejl. Derfor kan en europæisk forfatning altså heller ikke være baseret på den franske forfatningsmodel, fordi den nødvendige fælles politiske kultur ikke kan skabes i EU.

Eftersom de politiske værdier altså er for abstrakte til at kunne danne en fælles europæisk politisk kultur, kan Den Europæiske Union altså ikke bygge på borgerrettighederne, og således er kulturen et nødvendigt grundlag for det fremtidige samarbejde. EU's demokratiske legitimitet forudsætter nemlig en fælles politisk kultur, hvilket forudsætter en fælles europæisk kulturel identitet. Eftersom en sådan imidlertid ikke eksisterer og indtil videre har vist sig umulig at skabe, og de nationale identiteter tilmed bliver mere og mere styrket, ser det ikke ud til, at samarbejdet i den nærmeste fremtid kan komme af med sit demokratiske underskud.

Spørgsmålet er imidlertid, om en fælles europæisk kulturel identitet over tid ville kunne udvikle sig, for eksempel ved at et fælles europæisk sprog voksede frem "nedefra" og på den måde kom til at udgøre et fælles europæisk kulturelt grundlag? Der er nemlig en tendens til, at kommunikation på tværs af de nationale grænser i EU samt i EU's institutioner i større og større omfang foregår på engelsk, men det vil sandsynligvis vare temmelig længe, før engelsk kan erstatte de nationale sprog, da et fælles sprog, som beskrevet, kræver en kulturel forankring.

Jagten på en fælles europæisk identitet

Ligeledes kunne det tænkes, at en ydre trussel, for eksempel i form af islam, med tiden ville kunne samle europæerne om en fælles udenrigs-, sikkerheds- og forsvarspolitik og dermed udgøre grundlaget for dannelsen af en fælles europæisk kulturel identitet, hvilket ville stemme overens med Hastings' teori om ydre trusler fra denne afhandlings kapitel to.

Ét er i hvert fald sikkert; forsøget på at skabe en fælles europæisk identitet "oppefra" virker temmelig håbløst, og derfor må en sådan størrelse nødvendigvis skulle vokse frem "nedefra", hvilket, ligesom dannelsen af de nationale identiteter, sagtens kan tage flere hundrede år. Tålmodig synes således at være nøgleordet i jagten på en fælles europæisk identitet.

Litteratur

- Ammitzbøl, Simon Emil & Boel, Erik.** 2007. *Europa i alle palettens farver – 11 essays om europæiske værdier*. København: Informations Forlag
- Bakmand, Bente.** 1996. *Frankrig og sproget*. Sprog og kulturmøde 15. Aalborg: Aalborg University Press
- Boll-Johansen, Hans.** 1992. *De franske*. København: Gyldendal
- Böss, Michael.** 2006. *Forsvar for nationen*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Böss, Michael.** 2008. Dannelse til medborgerskab – en kritisk kommentar. In *Dansk pædagogisk tidsskrift*, nr. 1, pp. 62 – 75
- Christiansen, Lars.** 2008. Lille kristendomsapologi. In Morten Ebbe Juul Nielsen og Kasper Støvring, eds., *Den borgerlige orden*, pp. 239 – 262. København: Gyldendal
- Constitution of the United States of America.** Lokaliseret d. 5. april 2010 på http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html
- Currie, David P.** 1994. *The Constitution of the Federal Republic of Germany*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Danmarks Riges Grundlov.** Lokaliseret d. 7. marts 2010 på <http://grundloven.dk/>
- Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789.** Lokaliseret d. 7. marts 2010 på <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.5076.html>
- Declaration of Independence.** Lokaliseret d. 5. april 2010 på http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html
- Den katolske kirke i Danmark.** *Menneskesyn*. Lokaliseret d. 7. marts 2010 på <http://www.katolsk.dk/2214>
- Den Store Danske. Gyldendals åbne encyklopædi. Menneskerettigheder** (*menneskerettigheder i Danmark*). Lokaliseret d. 5. april på http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Territorialret/menneskerettigheder/menneskerettigheder_%28Menneskerettigheder_i_Danmark%29
- Edmiston, William F. & Duménil, Annie.** 1997. *La France contemporaine*, 2nd ed. Heinle & Heinle, Thomson Learning

- Europa – Internetportalen til EU (Romtraktaten).** *Traktat om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab.* Lokaliseret d. 5. maj 2010 på
<http://europa.eu/abc/treaties/archives/da/datoc05.htm>
- Europa – Internetportalen til EU.** 2007, 22. januar. *Plan D for demokrati, dialog og debat.* Lokaliseret d. 18. marts 2010 på
http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/a30000_da.htm
- Folketingets EU-Oplysning.** 2005. *Traktat om en forfatning for Europa.* "Forfatningstraktaten". København: Folketingets EU-oplysning
- Folketingets EU-oplysning.** 2008. *Lissabontraktaten sammenskrevet med det gældende traktatgrundlag.* København: Folketingets EU-oplysning
- Friis, Lykke & Biering, Peter.** 2005. *Forfatningstraktaten – Europas Philadelphia?* København: Lindhardt og Ringhof
- Fuglede, Mads.** 2008. *USA – Den universelle nation.* København: Gyldendal
- Gottlieb, Henning & Jensen, Frede P.** 1995. *Tyskland i Europa.* København: Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg
- Gowan, Peter & Anderson, Perry.** 1997. *The Question of Europe.* London: Verso
- Grimm, Dieter.** 1997. Does Europe Need a Constitution? In Peter Gowan & Perry Anderson, eds., *The Question of Europe*, pp. 239 – 258. London: Verso
- Haahr, Jens Henrik.** 2002. Ét folk, ét demokrati: folkestyre og demokrati i debatten om euroen. In, Thomas Pedersen, ed., *Europa for folket? – EU og det danske demokrati*, pp. 160 – 189. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Habermas, Jürgen.** 1997. Reply to Grimm. In Peter Gowan & Perry Anderson, eds., *The Question of Europe*, pp. 259 – 264. London: Verso
- Habermas, Jürgen.** 2001. *So, Why Does Europe Need a Constitution?* European University Institute, Robert Schuman Centre of Advanced Studies
- Habermas, Jürgen.** 2006. Den demokratiske retsstats førpolitiske grundlag? In Florian Schuller, ed., *Fornuft og religion – sekulariseringens dialektik*, pp. 20 - 42. Højbjerg: Forlaget Hovedland
- Habermas, Jürgen.** 2009. *Borgerlig offentlighed.* København: Informations Forlag
- Hastings, Adrian.** 1997. *The Construction of Nationhood – Ethnicity, Religion and Nationalism.* Cambridge: Cambridge University Press

- Herslund, Michael.** 2002. *Sider af Europas historie – introduktion til europæiske studier*. Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Hobsbawm, E. J.** 1993. *Nations and Nationalism Since 1780 – Programme, Myth, Reality*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press
- Holm, Ulla.** 1993. *Det franske Europa*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Huntington, Samuel P.** 2004. *Who Are We? America's Great Debate*. London: Simon & Schuster
- Junigrundloven.** Lokaliseret d. 7. marts 2010 på http://www.artstamps.dk/JUNIGRUNDLOVEN_1849.htm
- Jørgensen, Dan.** 2006. *Eurovisioner – Essays om fremtidens Europa*. København: Informations Forlag
- Kelstrup, Morten, Martinsen, Dorthe Sindbjerg & Wind Marlene.** 2008. *Europa i forandring. En grundbog om EU's politiske og retlige grundlag*. København: Hans Reitzels Forlag
- La Constitution Française de 1958.** Lokaliseret d. 7. marts 2010 på <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/texte-integral-de-la-constitution-de-1958.5074.html>
- Lauritzen, Thomas.** 2009, 9. juni. Rødt styrtdyk i Europa. *Politiken*, 1. sektion, p. 8
- Madsen, Peter G. H.** 2009. Valget ingen gider. *DJØF Bladet*, nr. 10
- Mar-Molinero, Clare.** 2000. *The Politics of Language in the Spanish-Speaking World*. London: Routledge
- Nanz, Patrizia.** 2006. *Europolis. Constitutional Patriotism Beyond the Nation-State*. Manchester: Manchester University Press
- Nedergaard, Peter.** 2002. Argumentationslogik og Europaudvalgets demokratiske kontrol med EU-politikken. In Thomas Pedersen, ed., *Europa for folket? – EU og det danske demokrati*, pp. 145 – 159. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Nielsen, Morten Ebbe Juul & Støvring, Kasper.** 2008. *Den borgerlige orden*. København: Gyldendal
- Noiriel, Gérard.** 2005. *État, nation et immigration – Vers une histoire du pouvoir*. Paris: Gallimard
- Norman, Peter.** 2003. *The Accidental Constitution. The Story of the European Convention*.

Bruxelles: EuroComment

- Pedersen, Thomas.** 1994. Folkestyrets fremtid i den Europæiske Union. In *Fremtidsorientering*, nr. 3, pp. 26 – 29
- Pedersen, Thomas.** 2002. *Europa for folket? – EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Pedersen, Thomas.** 2006. Demokrati og kultur i Den Europæiske Union. In Dan Jørgensen, ed., *Eurovisioner – Essays om fremtidens Europa*, pp. 121 – 143. København: Informations Forlag
- Pedersen, Thomas.** 2008. *When Culture Becomes Politics*. Århus: Aarhus University Press
- Pittelkow, Ralf.** 2004. *Forsvar for nationalstaten*. København: Lindhardt og Ringhof
- Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946.** Lokaliseret d. 7. marts 2010 på <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/preambule-de-la-constitution-du-27-octobre-1946.5077.html>
- Rasmussen, Hjalte.** 2009, 11. maj. Kronik: Metock-dommen kan blive dråben. In *Berlingske Tidende*
- Schanz, Hans-Jørgen.** 2001. *Menneskerettigheder*. Århus: Forlaget Modtryk
- Schanz, Hans-Jørgen.** 2006. *Europæisk idéhistorie*, 3rd ed. København: Høst og Søn
- Schanz, Hans-Jørgen.** 2008. *Modernitet og religion*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Shore, Cris.** 2000. *Building Europe. The Cultural Politics of European Integration*. London: Routledge
- Shore, Cris.** 2004. Whither European Citizenship? Eros and Civilization Revisited. In *European Journal of Social Theory*, 7(1), pp. 27 – 44
- Smith, Anthony D.** 1993. A Europe of Nations – or the Nations of Europe? In *Journal of Peace Research*, vol. 30, no. 2, pp. 129 – 135
- Smith, Anthony D.** 2001. *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Cambridge: Polity Press
- Støvring, Kasper.** 2005. Statens Enhed. In *Kritik*. Årg. 38, nr. 176/177, pp. 73 - 80
- Støvring, Kasper.** 2008. Svar på spørgsmålet: Hvad er sammenhængskraft? In Morten Ebbe Juul Nielsen & Kasper Støvring, eds., *Den borgerlige orden*, pp. 93 – 117. København: Gyldendal
- Tamm, Ditlev.** 2009, 13. februar. Kronik: USA-debat med dansk ekko. In *Berlingske Tidende*
- Theen, Rolf H. W. & Wilson, Frank L.** 1996. *Comparative Politics. An Introduction to Seven*

Countries, 3rd ed. Upper Saddle River: Prentice-Hall

Wind, Marlene. 2006. *Den europæiske forfatningskamp – før, under og efter 2 X nej.*

København: Forlaget Thomson

Wind, Marlene. 2007. Demokrati og menneskerettigheder i det europæiske samarbejde. In

Simon Emil Ammitzbøl & Erik Boel, eds., *Europa i alle palettens farver – 11 essays om europæiske værdier*, pp. 69 – 82. København: Informations Forlag

Wivel, Anders. 1998. *Explaining European Integration*. København: Copenhagen Political

Studies Press

Wright, Sue. 2000. *Community and communication – The Role of Language in Nation State*

Building and European Integration. Clevedon: Multilingual Matters

Wæver, Ole. 1998. Explaining Europe by Decoding Discourses. In Anders Wivel, ed.,

Explaining European Integration, pp. 100 – 141. København: Copenhagen Political Studies Press

Østergaard, Mette & Lauritzen, Thomas. 2009, 8. juni. Borgerlig EU-skepsis vinder fodfæste

overalt i Europa. In *Politiken*, 1. sektion, p. 1

Østerud, Øyvind. 1994. *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget

Østerud, Øyvind. 1999. *Globaliseringen og nasjonalstaten*. Trondheim: Gyldendal

Bilag 1

Deltagelse i Europaparlamentsvalg på EU-plan:

1979: 61,99 %

1984: 58,98 %

1989: 58,41 %

1994: 56,67 %

1999: 49,51 %

2004: 45,47 %

2009: 43,10 %

Kilde: Folketingets EU-oplysning. Lokaliseret d. 25. marts 2010 på <http://www.eu-oplysningen.dk/emner/parlamentsvalg/underside1/valgtekannd/valgdeltagelse/>